TARTU ÜLIKOOL
RAKE
1632

KOHTUNIKUAMETI KUVAND EESTIS

ARUANNE

2023

Mai

KOHTUNIKUAMETI KUVAND EESTIS

Tellinud Riigikohus

Tartus 2023. aastal

UURINGU AUTORID:

Doris Pavlov
Siim Espenberg
Lisanna Lehes

Esikaane foto: Racool_studio on Freepik

Uuringu tegijad tänavad Riigikohtu esindajaid (Arno Põder, Ave Hussar ja Üllar Kaljumäe) pühendatud aja ja koostöö eest. Samuti uuringus osalenud inimesi, kes leidsid mahti oma tagasisidet ja hinnanguid anda.

RAKE

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuuringute keskus. Meie missioon on edendada teadmisel põhinevat otsustamist Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse valdkondlikke eksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustikust leiab nii sotsiaalteadlasi kui meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

KONTAKTANDMED:

Lossi 36-303, 51003, Tartu
+372 501 0278
doris.pavlov@ut.ee
http://rake.ut.ee

ISBN: 978-9985-4-1384-5 (pdf)

SISUKORD

SISSEJUHATUS **6**

1. METOODIKA JA VALIM **7**

ANDMETE KOGUMINE 7
VALIM 7
ANDMEANALÜÜS 8

2. UURINGUTULEMUSTE ANALÜÜS **9**

2.1. KOHTUNIKUD **9**
2.1.1. KARJÄÄRIEELISTUSED 9
2.1.2. ETTEKUJUTUS KOHTUNIKUAMETIST JA HINNANGUD KOHTUNIKUKS SAAMISE PROTSESSILE 11
2.1.3. INFO KÄTTESAADAVUS 14
2.2. KOHTUJURISTID JA RIIGIKOHTU NÕUNIKUD **17**
2.2.1. KARJÄÄRIEELISTUSED 17
2.2.2. ETTEKUJUTUS KOHTUNIKUAMETIST JA KOHTUSÜSTEEMIST 18
2.2.3. INFOALLIKAD JA KÄTTESAADAVUS 22
2.3. VANDEADVOKAADID JA PROKURÖRID **24**
2.3.1. KARJÄÄRIEELISTUSED 24
2.3.2. ETTEKUJUTUS KOHTUNIKUAMETIST JA KOHTUSÜSTEEMIST 25
2.3.3 INFOALLIKAD JA KÄTTESAADAVUS 29
2.4. VANDEADVOKAATIDE ABID, ABIPROKURÖRID JA NOTARID **31**
2.4.1. KARJÄÄRIEELISTUSED 31
2.4.2. ETTEKUJUTUS KOHTUNIKUAMETIST JA KOHTUSÜSTEEMIST 33
2.4.3. INFOALLIKAD JA KÄTTESAADAVUS 36
2.5. RIIGIASUTUSTE JURISTID **39**
2.5.1. KARJÄÄRIEELISTUSED 39
2.5.2. ETTEKUJUTUS KOHTUNIKUAMETIST JA KOHTUSÜSTEEMIST 40
2.5.3. INFOALLIKAD JA KÄTTESAADAVUS 43
2.6. ÕIGUSTEADUSE MAGISTRIÜLIÕPILASED **45**
2.6.1. KARJÄÄRIEELISTUSED 45
2.6.2. ETTEKUJUTUS KOHTUNIKUAMETIST JA KOHTUSÜSTEEMIST 47
2.6.3. INFOALLIKAD JA KÄTTESAADAVUS 49

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED **52**

SISSEJUHATUS

Kohtute töö kvaliteedi, tõhususe ja usaldusväärsuse jaoks on oluline kohtunikuameti ja kohtusüsteemi positiivne avalik kuvand ning stabiilne ja asjatundlik järelkasv. Vajadus uute väga heal tasemel ettevalmistuse ja sobivate isikuomadustega kohtunike järele tuleneb peamiselt kohtunike pensionile siirdumisega kaasnevast asendusvajadusest.

Eestis on **248** kohtuniku ametikohta, neist 19 Riigikohtus, 46 ringkonnakohtutes ning 183 maa- ja halduskohtutes. Aastatel 2023–2027 tekib pensionile jäämise õigus **48** kohtunikul, rohkem kui pooltel neist 2023. aastal. Lisaks ei ole 2023 aasta alguse seisuga kasutanud oma pensionile jäämise õigust kaheksa kohtunikku, kellel tekkis pensionile jäämise õigus enne 2023. a.

2014. aastal viis uuringufirma Faktum & Ariko Riigikohtu tellimusel läbi uuringu „Kohtunikuameti kuvand Eestis". Käesolev uuring on järjekorras teine. Uuring annab võimaluse uute sihtide seadmiseks ja ressursside planeerimiseks ning lisaks pakub sisendit kommunikatsiooni ja värbamise tegevuskava koostamiseks, samuti kohtute esimeestele organisatsioonikultuuri kujundamiseks.

2014. aasta uuringule järgnevatel aastatel viidi seadusandlusesse mitmed **kohtunikuametisse sisenemist** puudutavad **muudatused**, nt 2017. aastal loobuti kaheaastasest kohtuniku ettevalmistusteenistusest. Muudatustega suurendati horisontaalset liikumisvõimalust õiguselukutsete – vandeadvokaat, prokurör (välja arvatud abiprokurör) ja kohtunik – vahel.

Samuti lahutati kohtunikueksam kohtunikukonkursist, mis tähendab, et pärast edukat kohtunikueksami sooritamist on võimalik kohtunikuks kandideerida. Muudatused olid seotud ka kohtunikueksamiga: varem hõlmas eksam kõiki õigusharusid, praegu aga on eksaminandil oma valikul võimalik sooritada eksam ühes kuni kolmes õigusvaldkonnas.

Uuringu **eesmärk** on välja selgitada kohtunikuameti ja kohtusüsteemi kuvand ning kohtunikuks saamisega seotud asjaolud ehk eri sihtrühmade arvamused ja hinnangud kohtunikuameti ja kohtusüsteemi kohta ning muutused hinnangutes 2014. aastaga võrreldes.

Eesmärgi täitmiseks püstitati järgmised **uurimisküsimused:**

1) Milline on kohtunikuameti kuvand ehk sihtrühmade ettekujutus kohtunikuametist ja kuidas on sihtrühmade arvamused 2014. aastaga võrreldes muutunud?
2) Milline on kohtusüsteemi kuvand ehk sihtrühmade ettekujutus kohtusüsteemist.
3) Kas ja miks soovivad inimesed kohtunikuna või kohtusüsteemis töötada ja kuidas on muutunud sihtrühmade arvamused 2014. aastaga võrreldes?
4) Missugused on kohtunikuks saamist soodustavad ja takistavad tegurid ning kuidas on tulemused 2014. aastaga võrreldes muutunud?
5) Kui kättesaadav on info kohtunikuameti, kohtunikukonkursside ning karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis.

Uuringu aruanne on üles ehitatud selliselt, et kõigepealt on esitatud iga sihtrühma tulemuste analüüs, mille iga osa lõpus on lühikokkuvõtte konkreetse sihtrühma põhilistest järeldustest ja seejärel on üldkokkuvõte uurimisteemade/uurimisküsimuste lõikes.

1. Metoodika ja valim

Andmete kogumine

Sarnaselt 2014. aastaga viibi uuring läbi veebiküsitlusena. Igale uuringu sihtrühmale (6) koostati LimeSurvey küsitluskeskkonnas oma küsitlusankeet, samas tagades võimalikult suures osas sihtrühmade vahelise tulemuste võrreldavuse.

Uuringusse kaasatud sihtrühmad on: (1) k**ohtunikud**, (2) **kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud**, (3) **vandeadvokaadid ja prokurörid**, (4) **vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid**, (5) **riigiasutuste juristid** ja (6) **õigusvaldkonna magistriüliõpilased**.

Selleks, et jõuda võimalikult suure hulga sihtrühmade esindajateni kasutati kahte meetodit. Riigiasutuste juristideni jõudmiseks kasutati **üldist uuringukutset** ja meeldetuletusi nende asutuste ja inimeste puhul, kelle kontaktandmeid polnud võimalik kätte saada. Üldine uuringukutse ja meeldetuletus saadeti asutuste kommunikatsiooniosakondadele ja paluti koostöös personaliosakondadega sobivatele adressaatidele (õigusvaldkonna magistriharidusega juristid) toimetada. Üldine uuringukutse ja meeldetuletused saadeti ka õigusvaldkonna magistriüliõpilaste listidesse. Selleks paluti abi vastavate ülikoolide töötajatelt, nt õppekorraldusspetsialistid.

Ülejäänud riigiasutuste juristidele ja teiste sihtrühmade esindajatele saadeti **personaalsed küsitluslingid**, kus igale vastajale genereeriti unikaalne vastamislink. See võimaldas hiljem meeldetuletuste saatmisel jätta kirja saajate seast välja need, kes olid juba küsitluse täitnud, ning motiveerida vastama neid, kes seda veel polnud teinud. Kuigi personaalsed küsitluslingid on seotud isikute e-posti aadressidega, ei olnud selle alusel võimalik vastuseid isikutega seostada, sest e-posti aadresse ja vastuseid hoitakse erinevates serverites, mis tähendab, et tegemist oli anonüümse küsitlusega. Sihtrühmade kontaktandmeid saadi uuringu tellijalt ja koondati lisaks internetipõhise otsingu abil.

Valim

Kui 2014. a küsitleti viie sihtrühma esindajaid, siis 2023. a lisandus veel üks sihtrühm – riigiasutuste õigusvaldkonna magistriharidusega juristid. Teiseks erinevuseks oli kohtunike sihtrühm – 2014. a küsitleti vaid noorkohtunikke (kuni 3 aastase tööstaažiga) ja kohtunikukandidaate, kuid 2023. a küsitleti kõiki kohtunikke. Vandeadvokaatide abide ja abiprokuröride sihtrühma lisati ka notarid.

Uuringus osales kokku 731 inimest ehk vastamismäär on **29%** (vt tabel 1). Valimi arvutamise valemi[1] põhjal on tegemist piisava hulga vastustega, et üldkogumile järeldusi teha. Teaduskirjanduses tuuakse välja, et vajalik vastuste osakaal järelduste tegemiseks on vähemalt 10%, kuid optimaalsem on 30%, mis saavutati neljas sihtrühmas. Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite ning

[1] https://www.syg.edu.ee/oppematerjalid/uurimistood_referaadid/valimimaht.html

magistriüliõpilaste vastuste hulk jääb küll optimaalsele tasemele alla, kuid võimaldab siiski sihtrühma kohta järeldusi teha.

TABEL 1. 2014. a ja 2023. a uuringute sihtrühmad, üldkogumid ja valimid

Sihtrühm	Üldkogum (2014/2023)	Vastajate arv (2014/2023)	Vastamismäär (2014/2023)
Kohtunikud (2014. a noorkohtunikud ja kohtunikukandidaadid)	34/**237**	25/**130**	73%/**55%**
Kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud	115/**260**	62/**98**	54%/**38%**
Vandeadvokaadid ja prokurörid	842/**780**	101/**231**	12%/**30%**
Vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid	381/**370**	71/**90**	19%/**24%**
Riigiasutuste juristid	363	118	33%
Õigusvaldkonna magistriüliõpilased	~430/**520**	110/**71**	26%/**14%**
SIHTRÜHMAD KOKKU	**1 802/ 2 530**	**369/731**	**20%/29%**

Andmeanalüüs

Küsimustikega kogutud vastuseid analüüsiti **kvantitatiivsete** ja **kvalitatiivsete andmeanalüüsimeetoditega**. Kvantitatiivse andmeanalüüsi käigus tehti kirjeldavat statistikat, koostati sagedustabelid ja teostati gruppide võrdlus, kasutades hii-ruut testi (sihtrühmade vahelised võrdlused) ja Fisheri täpset testi (sihtrühmade sisesed võrdlused nt soo, vanuserühma, ametikoha jne lõikes). Fisheri täpset testi kasutati seetõttu, et teatud juhtudel oli liiga vähe vastuseid, mille osas hii-ruut test on tundlik. Aruandes on tõlgendatud vaid neid seoseid, mille osas esines **statistiliselt oluline erinevus** ja tulemused on esitatud nende gruppide lõikes, kus oli vähemalt 5 vastajat. Ajas toimunud muutusi (võrdlus 2014. aastaga) esitati seal, kus võimalik. Kui 2014. a uuringus käsitleti sisuliselt sama asja, kuid selle nimetus oli teine, siis on aruandes sulgudes välja toodud 2014. a nimetus. Andmete analüüsimisel kasutati MS Excelit ja statistikaprogrammi R.

Kui tegemist oli küsimustega, kus vastajatel paluti oma vastuseid järjestada (nt ametivalikud, põhjused, miks ei nähta ennast kohtunikuna/kohtusüsteemis töötamas, infoallikad, õiguseriala valikud (magistriüliõpilased)), siis on aruandes peamiselt esitatud selle variandi **kõige enam** valinud vastajate hulk, nt esimese põhjuse, miks ei nähta ennast kohtunikuna töötamas, kõige enam valinud vastajate hulk. Mitme valikuga küsimuste (kohtunikuameti kasuks rääkivad asjaolud ja takistused kohtunikuks kandideerimisel) puhul on analüüsis esitatud **osakaal vastajate kõikidest valikutest**.

Kvalitatiivses andmeanalüüsis kodeeriti avatud vastused põhilistesse **kategooriatesse** ja tõlgendati tulemusi nende kategooriate põhjal.

2. Uuringutulemuste analüüs

2.1. Kohtunikud

Kohtunike küsimustikule vastas **130 inimest**, kellest 74% olid naised. Veidi üle kolmandiku vastajatest olid kahest vanuserühmast: 40–49-aastased ja 50–59-aastased. Valdav osa (82%) vastanutest töötab I kohtuastmes. Umbes kolmandik vastanutest on kohtunikuna töötanud 3-10 aastat ja 29%-l on tööstaaži kohtunikuna rohkem kui 20 aastat. Natuke üle poole kohtunikest on spetsialiseerunud eraõigusele ja kolmandik karistusõigusele.

2.1.1. Karjäärieelistused

Kaks kolmandikku vastajatest kavatsevad ka pikemas perspektiivis jätkata tööd kohtunikuna. Siin esineb erinevus vanemas vanuserühmas (60-aastased ja vanemad), kus ootuspäraselt üle poole vastajatest ei plaani vanusest tulenevalt pikemas perspektiivis samas ametis jätkata. Ka tööstaaži lõikes esineb kohtunikuna töö jätkamise osas erisusi (vt tabel 2). Noorkohtunikud ja 11-20-aastase tööstaažiga kohtunikud plaanivad pikemas perspektiivis kohtunikuna jätkata. Kõige pikema tööstaažiga kohtunikest ei kavatse ametis jätkata umbes kolmandik ja 3-10-aastase tööstaažiga kohtunikest umbes kolmandik ei oska seda öelda.

Võrreldes 2014. a uuringu tulemustega on **kasvanud noorkohtunike huvi** pikemas perspektiivis **kohtunikuametis jätkata** – 2014. a andis sellise hinnangu kaks kolmandikku noorkohtunikest.

TABEL 2. Kohtunike ametis jätkamine tööstaaži lõikes

	Kavatsevad ametis jätkata	Ei kavatse ametis jätkata	Raske öelda
kuni 3 aastat	**85%**	0%	15%
3-10 aastat	62%	2%	**36%**
11-20 aastat	**75%**	0%	25%
rohkem kui 20 aastat	55%	**34%**	11%

Praegu kohtunikuna töötavaid inimesi pani kohtunikuameti kasuks otsustama **võimalus panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel** ehk kohtunikutöö tähenduslikkus (vt joonis 1) ja ametiga kaasnevad eneseteostusvõimalused (mõlemal juhul umbes veerand vastajate valikutest). Kolmanda olulise mõjutegurina nimetasid vastajad ameti ühiskondlikku tunnustatust. Kõige vähem mõjutasid praegu töötavaid kohtunikke kohtunikuameti kasuks otsustama karjäärivõimalused (5%).

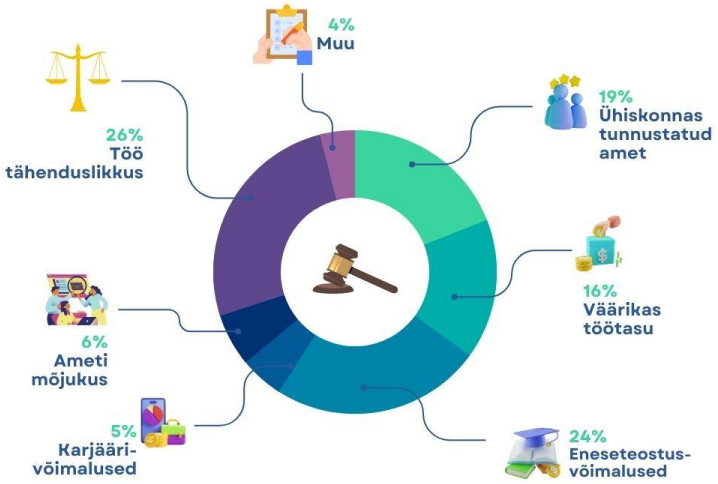

JOONIS 1. Kohtunike peamised kohtunikuameti kasuks rääkivad asjaolud

Need kohtunikud, kes täpsustasid oma vastust, tõid välja, et peamiselt pani neid kohtunikuameti kasuks otsustama kohtunikuametiga kaasnev sõltumatus ehk võimalus oma tööd ise korraldada ja otsuseid langetada, aga ka töö huvitav iseloom, mille raames saab inimesi aidata (nt aidata kaasa pooltevahelisele õigusrahu saavutamisele, konfliktide lahendamisele). Ka kohtuniku sotsiaalsed tagatised (eripension) mõjutasid kohtunikuks saamise otsust. Kohtuniku kui õigusemõistja amet on õiguspüramiidi tipp, mis on loogiline jätk kohtusüsteemi eelnevatele töökohtadele. 2014. a ajendas kohtunikke kohtunikuameti kasuks otsustama peamiselt huvitav töö, mis on **aja jooksul samaks jäänud**, kuid kohtunikuametiga kaasneva sõltumatuse (2014. a tööalane iseseisvus) **tähtsus on kasvanud**.

Kui kohtunikud peaksid ametit vahetama, siis nad näevad ennast pikemas perspektiivis esmalt töötamas **vandeadvokaadina** (40% vastajatest) ja teise valikuna juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses (48% vastajatest). Need vastajad, kes oma valikut põhjendasid, märkisid, et nad hakkaksid tegelema ettevõtlusega, suunduksid õigusvaldkonnast eemale või hakkaksid juristina tööle mujal nt ettevõttes või hakkaksid pakkuma juriidilist nõustamist, ühel juhul oleks huvi tegeleda perelepitusega.

Need vastajad, kes valisid kohtunikuameti esimeseks alternatiiviks vandeadvokaadi ameti põhjendasid, et tegemist on ametiga, kus saab oma varasemaid teadmisi rakendada, vaheldusekс oleks huvitav tegutseda erasektoris ning amet võimaldab suuremat paindlikkust ja finantsilises mõttes tulevikku kindlustada. Avaliku sektori juristi või nõuniku ametikoha valikut põhjendati vaheldusrikkusega ja sarnaselt vandeadvokaadi ametiga samuti varasemate teadmiste rakendamise ja vastava kvalifikatsiooni olemasoluga.

2.1.2. Ettekujutus kohtunikuametist ja hinnangud kohtunikuks saamise protsessile

Kohtunikel seostuvad kohtunikuametiga järgmised märksõnad: **sõltumatus**, **väärikus**, **ausus** (vt joonis 2), aga ka erapooletus, vastutus ja usaldusväärsus. 2014. a seostusid noorkohtunikel kohtunikuametiga vastutus, otsustamine, pingeline ja palju tööd, sel korral peamiselt sõltumatus, asjatundlikkus ja vastutus. Seega jätkuvalt seostub noorkohtunikele kohtunikuamet vastutusrikkusega.

JOONIS 2. Kohtunike kohtunikuametiga seonduvad märksõnad

Peamiste põhjustena ei näe vastajad ennast pikemas perspektiivis kohtunikuna töötamas nende jaoks liiga suure **kohtuniku töökoormuse** ja **töötasu ebapiisavuse** tõttu. Kohtuniku töökoormust järjestasid vastajad kõige rohkem nii esimese kui teise põhjusena (esimese põhjusena 44% vastajatest ja teise põhjusena 21% vastajatest). Töötasu järjestas kolmanda põhjusena kolmandik vastajatest.

Esimese põhjuse puhul esineb erisusi vanuserühmade lõikes (vt tabel 3). 30-39-aastate kohtunike jaoks on peamine põhjus kohtunike ebapiisav füüsiline keskkond ja füüsilised vahendid, 40-59-aastaste kohtunike jaoks on oluliseks põhjuseks kohtuniku liiga suur töökoormus ja vanema vanuserühma kohtunike jaoks on olulised muud põhjused, milleks peamiselt on vanus.

TABEL 3. Kohtunikuna mittetöötamise esimene põhjus vanuserühmade lõikes

	Amet ei paku huvi	Kohtuniku liiga jäik töökorraldus	Kohtunike füüsiline töökeskkond ja vahendid pole piisavalt head	Kohtuniku töökoormus liiga suur	Kohtute halb tööõhkkond/mitte-toetav töökollektiiv	Muu	Töötasu ebapiisavus
30-39	20%	0%	**40%**	20%	0%	0%	20%
40-49	0%	0%	0%	**65%**	12%	6%	18%
50-59	8%	0%	0%	**39%**	23%	15%	15%
60+	0%	14%	0%	29%	0%	**57%**	0%

Kaks kolmandikku kohtunikest on arvamusel, et töö kohtunikuna ei erine nende varasemast ettekujutusest kohtunikutööst. Noorkohtunikud hindavad **ettekujutust kohtunikutööst sarnaselt kümne aasta taguse ajaga**. Kohtunikuameti ettekujutus erineb 50-59-aastatel kohtunikel, võrreldes teiste vanuserühmade kohtunikega. Umbes 10% selle vanuserühma kohtunikke leidsid, et kohtunikutöö erineb **oluliselt** nende ettekujutusest, samas kui teiste vanuserühmade kohtunikud seda üldse ei näe. Peamiste erinevustena toodi selles vanuserühmas välja, et puudus täpne ettekujutus, kui palju peab kohtunik tegelema muud tüüpi ülesannetega (nt menetlusgrupi juhtimine) ja kui palju muutub aja jooksul kohtupidamine virtuaalsete lahenduste väljatöötamise tulemusel. Teiste vanuserühmade kohtunikud tõid välja, et peamiselt erines töö kohtunikuna varasemast ettekujutusest suurema töökoormuse ja töötempo, aga ka muud tüüpi ülesannetega (nt tehniline töö) tegelemise osas.

Kolmveerand kohtunikest läbisid enne kohtunikuks kandideerimist kohtunikueksami ja valdav enamus (84%) on arvamusel, et kohtunikueksam kontrollis kohtunikutööks vajalikke teadmisi. Kohtunikueksami läbimine erineb tööstaaži lõikes. Üle 3-aastase staažiga kohtunikutest on kohtunikueksami läbinud kolmveerand (rohkem kui 20 aastase staažiga) kuni kõik kohtunikud (11-20 aastat staaži), ent noorkohtunikest on kohtunikueksami läbinud umbes kolmandik. Kuigi kohtunikueksami on läbinud vähem noorkohtunikke, siis on kümne aasta jooksul kasvanud nende noorkohtunike hinnang, kes on arvamusel, et kohtunikueksam kontrollis kohtunikutööks vajalikke teadmisi (56% vs 80%).

Pikema tööstaažiga kohtunike hinnangul on kohtunikueksam aja jooksul (~ 20-30 aastat tagasi) muutunud ja seda on lihtsam läbida. Varem olid eksamiküsimused igast õigusvaldkonnast ja kaasuste lahendamist ei toimunud. Kaasuste lahendamisega saab kontrollida teadmisi kaasuste piires, mitte kõiki teadmisi.

Kohtunikud on arvamusel, et kohtunikueksamiga on **võimalik kontrollida (teoreetilisi) teadmisi**, kuid **mitte oskusi (sh menetluse juhtimise oskusi)** ja **isikuomadusi**.

Kohtunike peamised soovitused, mida ja kuidas saaks kohtunikuks saamise protsessis paremini teha, on **taastada kandidaaditeenistus** või töötada välja **sarnastel põhimõtetel toimiv süsteem**, võimaldada **kohtunikutöö praktilist kogemust** (nt kohustuslik kohtupraktika läbimine ja roteerumised erinevates kohtutes (sh Riigikohtus), koolitused, kohtuniku igapäevatöö jälgimine (nt kohtuistungitel ja lihtsamates asjades kohtuistungi juhtimine kohtuniku järelevalve all)) ja hinnata lisaks teadmistele ka kandidaatide **isikuomadusi**. Rohkem toodi ka välja, et võiks soodustada kohtu töökogemusega inimeste (eelkõige kohtujuristide) kohtunikuks saamist, kohtunikueksami sooritamine võiks olla kohustuslik kõigile või tuleks muul viisil kontrollida väljastpoolt kohtusüsteemi kandideerijate teadmisi ja oskusi.

Noorkohtunikelt küsiti, kas juhendamine esimesel ametisoleku aastal aitas kohtunikutööga kohaneda, millega nõustus 69% noorkohtunikest. Võrreldes 2014. aastaga, kui noorkohtunikelt küsiti, kas juhendamine ettevalmistusteenistuse ajal aitas kohtunikutööks valmistumisel, on sellega nõustuvate noorkohtunike hinnang oluliselt kasvanud – 2014. a nõustus sellega 39% noorkohtunikest.

Kõige enam tundsid kohtunikud tööle asudes puudust[2] **kohtulahendi kirjutamise, istungi ja menetluse juhtimise oskustest** (19% kõikidest vastajate valikutest), **kogenud kolleegi juhendamisest/mentorlusest** ja **oma töö korraldamise oskusest** (sh aja planeerimise ja meeskonna juhtimise oskus) (mõlemal juhul 18% kõikidest vastajate valikutest). Noorkohtunikud tunnevad puudust sarnastest asjadest nagu kümme aastat tagasi, ka 2014. a tunti kõige enam puudust menetluse pidamise oskustest, kolleegide juhendamist ja mentorlusest ning oma töö korraldamise oskusest. Samas on oluliselt vähenenud vajadus kolleegide juhendamise ja mentorluse järele – 52% (2014) vs 10%[3] (2023).

Kohtunike hinnangul peaks alustavate kohtunike tööga kohanemisel enam tähelepanu pöörama **juhendamisele, mentorlusele ja/või toe pakkumisele** (vt joonis 3), eristati toe pakkumist kohtusüsteemist seest ja väljast tulnutele, sest väljastpoolt tulnutel puudub arusaam kohtusüsteemi siseprotsessidest, infosüsteemidest, töökorraldusest. Kohtuniku sisseelamise protsessi (inimeste tutvustamine, süsteemidega seonduv, koolitusinfo, jne) jaoks peaks olema ühtne süsteem, mitte iga kohtumaja lõikes eraldi. Juhendamise ja mentorluse põhiline fookus peaks olema **alustavate kohtunike töökoormuse reguleerimisel (sh psühholoogiline tugi) ja aja planeerimisel**, et ennast suurest entusiasmist esimese aastaga üle ei töötaks ja suudaks tagada tasakaalu töö- ja eraelu vahel. Juhendamise osas lisati täpsustuseks, et seda võiks kohendada vastavalt konkreetse alustava kohtuniku vajadustele ning võiks anda süsteemset ja konkreetset tagasisidet esimestel kuudel kirjutatud lahenditele, peetud istungitele ja juhitud menetlustele (mitte kõigile).

Teiseks peab alustavate kohtunike puhul tähelepanu pöörama **töökorralduslikele küsimustele**. Oluline, et karjääri alguses toimuks töökoormuse reguleerimine ja alustav kohtunik saaks oma töösse rahulikult sisse elada ning endale sobiva süsteemi luua. See tähendab, et alustavale kohtunikule ei tohiks jagada pooleliolevaid asju, asjade jagamine peaks toimuma sujuvalt, mitte kõiki asju korraga ette andes, et oleks võimalik keskenduda ühele asjale korraga ja mitte liiga laiali valguda, määrama kergemaid ja väiksema avaliku/ajakirjanduslikuga huviga kohtuasju, vähendada esimese 6 kuu jooksul võrreldes keskmisega töökoormust ja mitte võrrelda noorkohtunike tulemusi pikema staažiga kohtunike tulemustega. Üks oluline töökorralduslik aspekt on võimaldada alustavale kohtunikule **kogenud menetlusgrupp**, mis saaks kohtunikku toetada ja aidata, et poleks vaja hakata karjääri alguses ka veel menetlusgrupi väljaõpetamisega tegelema. Rõhutati ka koostöö vajalikkust/tähtsust:

- võimalus kogenud kolleegidega arutada ja kogemusi vahetada;
- võimalus suhelda teiste alustavate kohtunikega;
- menetlusgruppide ülene koostöö ja oskusteabe jagamine;
- omandada kogenud kolleegide nippe ja kogemusi, kuidas mingites menetlussituatsioonides käituda, mida noorkohtunik enda tugevusena kasutada saab.

Ja kolmandaks on oluline tagada alustavatele kohtunikele kohe väga alguses sobiva sisuga **koolitused** ja **teadmiste omandamine**: kõige olulisemad teemad on aja planeerimine, istungite ja menetluste juhtimine, aga ka juhtimisalased (oma menetlusgrupi juhtimine) ja motivatsioonikoolitused, ülevaade infosüsteemide ja andmebaaside toimimisest. Koolitustest võiksid

[2] Küsiti ainult noorkohtunikelt ja 3-10 aastase tööstaažiga kohtunikelt.

[3] Siinkohal on tegemist vaid noorkohtunike hinnangutega.

olla videomaterjalid. Ka võiksid olla olemas **kirjalikud materjalid**, nt algava kohtuniku käsiraamat – lühikesed selgitused kohtunikutöö praktilistest küsimustest, nt istungi juhtimine; erinevate menetlusliikide istungite korraldus, lahendite kohustuslikud osad, kirjade-määruste-otsuste põhjad.

JOONIS 3. Kohtunike arvamused, millele peaks alustavate kohtunike tööga kohanemisel enam tähelepanu pöörama

2.1.3. Info kättesaadavus

Kõige rohkem on kohtunikele vajalik info kättesaadav **kohtunikuameti** kohta (üle kolmveerandi kohtunikest) ja kõige vähem karjäärivõimaluste kohta (pooled kohtunikest). Samas ei ole 13% kohtunikest karjäärivõimalusi puudutava info vastu ka huvi tundnud ja 6% ei tea, kust sellist infot saab. Kandideerimisprotsessi puudutav info on kõige paremini kättesaadav noorkohtunikele (sellega nõustus 92% noorkohtunikest) ja pikema staažiga kohtunike puhul umbes kahele kolmandikule vastava staažikuuluvusega kohtunikest. Kõige rohkem ei ole selle info vastu huvi tundnud kõige pikema staažiga kohtunikud.

Peamiselt vajavad kohtunikud infot **kõrgemasse kohtuastmesse kandideerimise valikukriteeriumite** kohta. Kõrgemasse kohtuastmesse kandideerimise protsess ja valikukriteeriumid peaksid olema läbipaistvamad, eriliselt peaks rõhutama olulisi kriteeriumeid konkreetse konkursi kontekstis ja seda, mida otsustajad tähtsaks peavad. Erinevate konkursside

kandidaatide kohta võiks olla info avalik, nagu see oli varem. Lisaks valikukriteeriumitele on oluline **selgemalt otsuseid ja valikuid põhjendada**, sest kohati jääb mulje otsuste juhuslikkusest ja ette langetamisest ning anda kandideerijatele **põhjalikumat** ja sisukamat **tagasisidet**, miks ei osutunud valituks.

Kohtusüsteemil **puuduvad üldisemad karjäärivõimaluste tingimused** ja **reeglid** (kõrgemasse kohtuastmesse liikumine, kohtumajade vahelise roteerumise võimalus, Euroopa Liidu institutsioonidesse liikumine), keda kõrgemate kohtuastmete kohtunikena eelistatakse või eraldi eesmärk motiveerida edutamise kaudu esimese astme kohtunikke. Esitada pikem vaade, millal ja kuhu eelduslikult kohad vabanevad ja olemasolu korral info spetsialiseerumise eelistuste ja kohtuniku eelistatava profiili kohta. Kindlate arengutingimustena toodi kohtunike poolt välja, et kohtusüsteemi peaks sisenema esimesest kohtuastmest ja noorkohtunikke ei tohiks edutada.

Tehti ettepanek töötada välja **kompetentsimudel**, millised omadused ja kogemused kohtunikul peaksid olema: kas oluline on suurem ja/või erinev (väljast poolt kohtusüsteemi, õpetamise või koolitamise kogemus vms) kogemus, kõrgem haridustase (doktorikraad, välismaine haridus), isiklikud suhted, varasemate kohtulahendite eriliselt hea kvaliteet.

Täpsema ülevaate **kandideerimisprotsessi** kohta võiks esitada enne kohtunikuks kandideerimist, muidu selgub täpsem info alles kandideerides, nt kohtunikueksami komisjoni toimumise aeg, samuti kirjeldada alustava kohtuniku sisseelamisprogrammi, kaasajastada kohtunikueksamiprogrammi ning anda ülevaade millises mahus ja koosseisus tööd kohtunikult igapäevaselt oodatakse.

Tehti ka ettepanek kohtunikuameti kohta käiva info osas, et **kohtunikuametit** tuleks **rohkem populariseerida** ning info kohtunikukonkursside ja -eksamite kohta peaks olema veelgi nähtavamal. Praegu tundub, et info liigub pigem kutsealade ringis (Riigikohtu nõunikud, kohtujuristid, advokaadid, prokurörid) ja üsna vähe on huvilisi väljastpoolt.

KOKKUVÕTE

- Kohtunikke pani kohtunikuameti kasuks otsustama **töö tähenduslikkus**, ametiga seonduvad **eneseteostusvõimalused** ja kohtunikuameti **ühiskondlik kuvand**, aga ka ameti sõltumatus ja huvitav töö. Viimast pidasid kohtunikud sama oluliseks ka 2014. a, ent ameti sõltumatuse tähtsus on ajas kasvanud.
- Kaks kolmandikku kohtunikest kavatsevad ka pikemas perspektiivis jätkata tööd kohtunikuna. Kindlamalt kavatsevad ametis jätkata noorkohtunikud ja nooremasse vanuserühma kuuluvad kohtunikud. Pikemas perspektiivis **tööd jätkata kavatsevate noorkohtunike** hulk on kümne aasta jooksul **kasvanud**.
- Kui kohtunikud peaksid ametit vahetama, siis näevad nad ennast töötamas kas vandeadvokaadina või juristina/nõunikuna avaliku sektori asutuses. Peamiselt ei nähta ennast kohtunikuna töötamas kohtuniku liiga suure töökoormuse ja ebapiisava töötasu tõttu.
- Kohtunikele seostub kohtunikuameti kuvand eelkõige **sõltumatuse**, **väärikuse** ja **aususega**.
- Kahe kolmandiku kohtunike arvates ei erine kohtunikutöö nende varasemast ettekujutusest, v.a 50-59- aastased kohtunikud, kellest väike osa hindas ainsana, et kohtunikutöö erineb nende ettekujutusest oluliselt. Noorkohtunikud hindavad ettekujutust kohtunikutööst sarnaselt kümne aasta taguse ajaga.
- Kolmveerand kohtunikest läbisid enne kohtunikuks kandideerimist kohtunikueksami ja valdav enamus on arvamusel, et kohtunikueksam kontrollis kohtunikutööks vajalikke teadmisi. Noorkohtunike arvamus, et kohtunikueksam kontrollis kohtunikutööks vajalikke teadmisi on 2014. aastaga võrreldes kasvanud.
- Juhendamine esimesel ametisoleku aastal aitas noorkohtunikel kohtunikutööga kohaneda ja juhendamise olulisus on kümne aasta jooksul kasvanud.
- Kõige enam tundsid kohtunikud tööle asudes puudust **kohtulahendi kirjutamise, istungi ja menetluse juhtimise oskustest, kogenud kolleegi juhendamisest/mentorlusest** ja **oma töö korraldamise oskusest**. Võrreldes 2014. aastaga pole nende tegurite osas suuri muutusi toimunud, v.a mentorlust puudutav, millest kümme aastat tagasi tunti kõige enam puudust, ent ajas on vajadus mentorluse järele langenud.
- Alustavate kohtunike tööga kohanemisel peaks enam tähelepanu pöörama **juhendamisele, mentorlusele ja toele**, **töökorralduslikele küsimustele** ning **koolitustele** ja **teadmiste omandamisele**.

2.2. Kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud

Selle sihtrühma küsimustikule vastas **98 inimest**, millest 83% olid kohtujuristid. Soolise koosseisu järgi olid 84% vastajatest naised. Peaaegu pooled vastajatest olid 30-39-aastased ja umbes veerand 40-49-aastased. Veidi üle poole vastajatest on spetsialiseerunud eraõigusele ja veidi üle veerandi karistusõigusele.

2.2.1. Karjäärieelistused

Umbes pooled (51%) kohtujuristidest ja Riigikohtu nõunikest näevad ennast ka pikemas perspektiivis samas ametis. Vanuseliselt on noorematel (24-29 aastased) enda jätkamist raske hinnata, 30-39 aastastel jagunevad hinnangud peamiselt kahte osasse: need, kes kindlasti kavatsevad jätkata ja need, kellel on seda raske öelda (mõlemal juhul 41% selle vanuserühma hinnangutest). Teiste vanuserühmade esindajad on samas ametis jätkamise kasuks: 40-49 aastaste vanuserühmas kavatsevad samas ametis jätkata 59% ja 50-59 aastaste vanuserühmas kõik 9 vastajat.

Umbes pooled (46%)[4] [5] kohtujuristidest ja Riigikohtu nõunikest, kui nad peaksid ametit vahetama, näevad ennast pikemas perspektiivis töötamas **kohtunikuna** (vt joonis 4). Kohtujuristidest näevad ennast kohtunikuna töötamas 44% ja 2014. aastaga võrreldes on see hinnang oluliselt langenud – 2014. a tegi kohtunikuameti kasuks valiku 92% kohtujuristidest. Nõunike hulgas on kohtunikuameti perspektiiv võrreldes 2014. a uuringu tulemustega veidi tõusnud – 45% (2014. a) vs 56% (2023. a). Kui kohtunikuna poleks mingil põhjusel kohtujuristidel ja Riigikohtu nõunikel pikemas perspektiivis võimalik töötada, siis eelistaksid nad jääda kas oma praegusele ametikohale või töötaksid juristina äriettevõttes.

Teise eelistusena nähakse ennast kõige rohkem töötamas **juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses** (29%) ja kolmandaks eelistuseks on töötada **vandeadvokaadi/advokaadina** (20%). Võrreldes 2014. a-ga on nende eelistuste osakaalud tõusnud – 2014. a eelistas juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses töötada 15% kohtujuristidest ja nõunikest ning vandeadvokaadi/advokaadina 3%.

Teise ja kolmanda eelistuse osas esinevad soo lõikes erisused. Naised eelistavad teise eelistusena töötada rohkem juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses ja kolmandaks eelistuseks on vandeadvokaadi/advokaadi amet. Meeste teine ja kolmas eelistus kaldub nõunikuna Riigikohtus töötamise kasuks.

5 vastajat täpsustasid oma ametivalikute eelistusi, millest kolm vastajat teeksid midagi erialavälist, ühel juhul täpsustati, et alternatiiviks on töötamine erasektoris ja mitte tingimata juristi ametikohal. Üks vastaja tõi välja, et üheks võimaluseks oleks töötada kohtunikuametile sarnasel ametikohal mõnes vaidluskomisjonis (kvaasikohtus). Üks maakohtu kohtujurist täpsustas, et viimane valik on töötada kohtujuristina II astme kohtus.

---

[4] Küsiti nendelt, kes ei kavatse pikemas perspektiivis samas ametis jätkata või ei oska seda öelda.

[5] Sulgudes on ametivalikute puhul esitatud seda ametivalikut kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

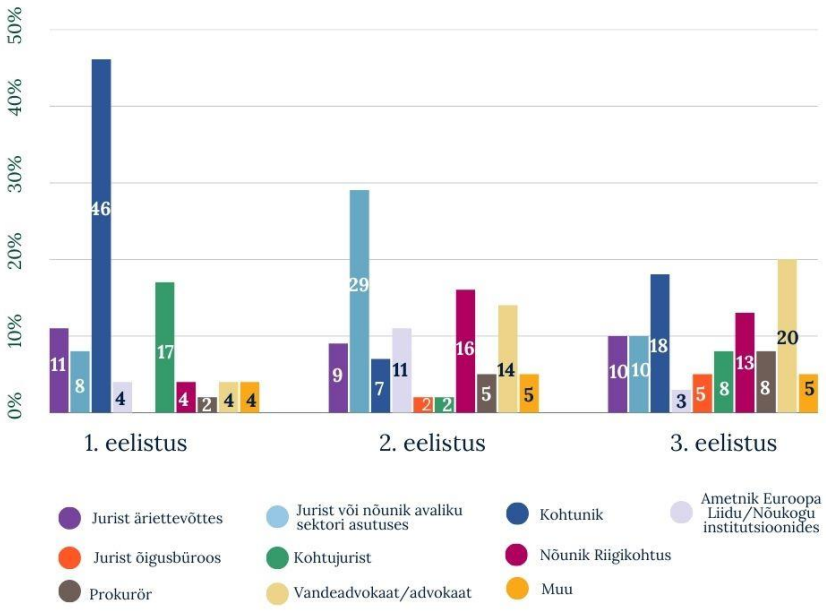

JOONIS 4. Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike ametivalikute eelistused, kui nad peaksid otsustama ametit vahetada (%)

Nendelt vastajatelt, kelle tulevases ametivaliku eelistuses ei olnud märgitud kohtunikku, küsiti miks eelistatakse valitud ameteid. Peamise põhjusena toodi paremat töötasu (5 vastajat), mille puhul üks kord täpsustati vastutuse, kohustuste ja töötasu vahel esinevat paremat tasakaalu.

2.2.2. Ettekujutus kohtunikuametist ja kohtusüsteemist

Kohtunikuameti kasuks räägivad kohtujuristidel ja Riigikohtu nõunikel **võimalus panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel** ehk kohtuniku töö on tähenduslik (vt joonis 5) (31%)[6], ametiga kaasnevad **eneseteostusvõimalused** (21%) ja ameti **ühiskondlik tunnustatus** (16%). Kolm inimest täpsustasid oma vastust: kohtuniku roll ise, võimalus inimesi aidata ja vastutus ning enda potentsiaali maksimaalne rakendamine.

[6] Nii kohtunikuameti kasuks rääkivate asjaolude kui ka kohtunikuks kandideerimise takistuste puhul on sulgudes esitatud osakaal vastajate kõikidest valikutest, nt osakaal kõikidest vastajate poolt valitud takistustest.

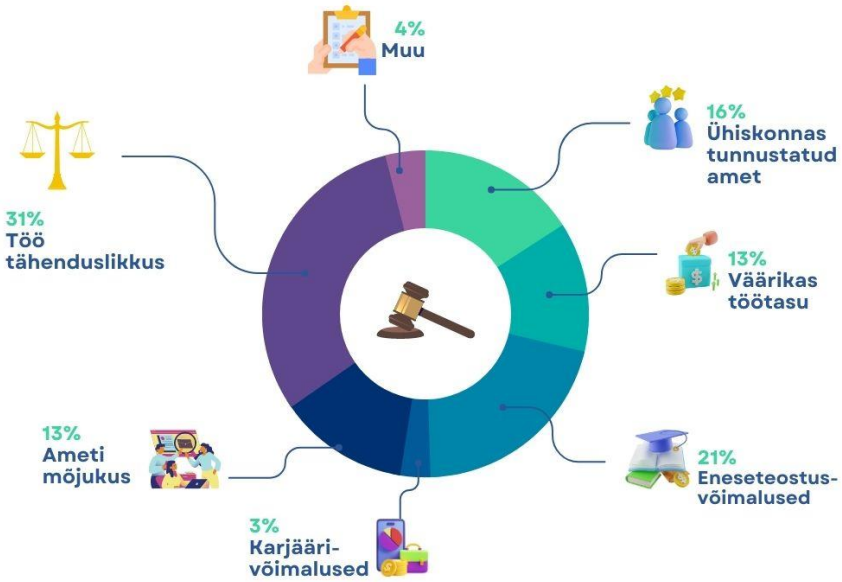

JOONIS 5. Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike peamised kohtunikuameti kasuks rääkivad asjaolud

Kohtujuristidel ja Riigikohtu nõunikel seostuvad kohtunikuametiga **(suur) vastutus**, **sõltumatus** (vt joonis 6) ja **suur töökoormus**. Teised olulised märksõnad on usaldusväärsus, vastutusrikas (amet), väärikus ja erapooletus. Võrreldes kümne aasta taguse ajaga on kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike hinnangud veidi muutunud, siis olid levinumad märksõnad õiguse mõistmine, vastutusrikas, hariv/arengut pakkuv ja suur koormus. Ehk siis jätkuvalt seostub selle sihtrühmade esindajatele kohtunikuamet vastutusrikkuse ja suure koormusega, kuid nüüd ka usaldusväärsuse, väärikuse ja erapooletusega.

JOONIS 6. Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike kohtunikuametiga seonduvad märksõnad

Peamiste takistustena näevad kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud kohtunikuks kandideerimisel **muid takistusi** (25%), **ajanappust kohtunikueksamiks valmistumisel** (21%) ja **enda noorust** (16%).

Muude takistuste osas esitati täpsustus 15 vastaja poolt. Kõige sagedamini (6 vastajat) nähti takistusena suurt ja tugevat konkurentsi, mille puhul täiendati, et konkursse on vähe, nt vähe vabu kohti haldusõiguse ja süüteo valdkonnas. Kolm vastajat tõid välja kandideerimisprotsessiga seonduvat – protsess on vähe sisuline (olulisema tähtsusega on julgeolekukontroll täitevvõimu poolt) ja ei näi läbipaistev, kandideerijatele ei anta tagasisidet, mis on hästi ja millest jääb puudu. Kolme vastaja jaoks on peamiseks takistuseks suur töökoormus kohtunikuametis ja kohtusüsteemis.

Peamine põhjus, miks kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud ei näe ennast kohtunikuna töötamas, on vastajate hinnangul **kohtunikuameti liiga suur töökoormus**. Teiseks arvavad vastajad, et nende **iseloomuomadused pole kohtuniku tööks sobivad** ja kolmandaks oluliseks põhjuseks on kartus, et **kohtuniku töökorraldus on liiga jäik** (tööaega ja -kohta ei saa piisavalt valida) ja ka **muud tegurid**. Viimase põhjuse puhul esinevad vanuserühmade lõikes erisused (vt tabel 4): 30-39-aastased hindavad kolmandaks oluliseks põhjuseks enda ettevalmistuse ebapiisavust, samas kui 40-49-aastased näevad kolmanda olulise põhjusena kohtunikuameti liiga jäika töökorraldust ja muid tegureid. Vanemate vanuserühmade esindajad aga arvavad, et nende iseloomuomadused ei ole kohtuniku tööks sobivad.

Tabel 4. Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike kolmas oluline kohtunikuna mittetöötamise põhjus vanuserühmade lõikes

	Amet ei paku huvi	Iseloomu-omadused ei ole ametile sobivad	Kohtuniku liiga jäik töökorraldus	Kohtuniku töökoormus liiga suur	Kohtute halb tööõhkkond /mittetoetav töökollektiiv	Ette-valmistuse ebapiisavus	Muu	Töötasu eba-piisavus
30-39	14%	0%	7%	21%	7%	**29%**	14%	7%
40-49	0%	8%	**31%**	**31%**	0%	0%	**31%**	0%
50-59	20%	**40%**	0%	20%	20%	0%	0%	0%

Vastuste täpsustustena esitati liiga suurt kohtute töökoormust, mis on avaldanud negatiivset mõju töö- ja eraelu tasakaalule ning tervisele, liiga palju ametiga kaasnevaid piiranguid, soov hankida rohkem kogemusi ja eelnevalt tehtud teistsugused karjäärivalikud, mistõttu vanus ei võimalda enam kohtunikuks hakata.

Kohtujuriste ja Riigikohtu nõunikke paneks otsustama kohtunikuna töötamise kasuks:

- **mõistlikum töökoormus** ja **töökoormuse vähenemine**, mis aitaks kiirendada asjade menetlemist (nt kiiret lahendust vajavate taotluste läbivaatamise lihtsustamine, võimaldades seeläbi kvaliteetsemalt menetleda rohkem keskendumist nõudvaid asju);
- **paindlikumad töötingimused** (nt võimalus töötada elukohajärgses kohtumajas, tööaja ja -koha valik)
- ja ametiga kaasnevad **hüved** (konkurentsivõimeline töötasu, eripension).

Kohtunikuna töötamise kasuks paneks otsustama ka senisest suurem toetus kohtujuristidele, kes soovivad kohtunikuks saada, kui oleks rohkem aega enese täiendamiseks ja kogemuste omandamine (nt täiendav praktika), kohtuniku suurem sõnaõigus töökorralduses ja suurem sõltumatus

(osakondade loomine ja mitmete juhikohtade loomine, kellele kohtunik peab aru andma, on seda vähendanud), kohtuniku tööd toetav õhkkond (sh pädev tugimeeskond) ja kui tekib isiklik huvi kohtunikuameti vastu.

Spetsiifiliste vastustena märgiti: madalamat eksamilävendit; kui julgeolekukontrollis ei mängi rolli lähedaste taust; ülevaade millistel alustel vabastatakse kohtujurist kohtunikueksami sooritamisest, teatud piirangute kaotamine ja kui halduskohtus oleks rohkem kohti.

Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike hinnangud on kohtunikuametisse asumist toetavate tegurite osas muutunud. 2014. a mängisid olulist rolli koolitused, ettevalmistus ja praktika läbimised erinevates Eestis kohtutes, selgem ülevaade võimalustest ja paindlikumad nõuded. Kui **paindlikumad nõuded on olnud kümne aasta jooksul jätkuvalt kolme peamise mõjuteguri hulgas,** siis **oluliselt on kasvanud mõistlikuma töökoormuse ja hüvede osatähtsus.**

Kohtusüsteemiga seonduvad kohtujuristidel ja Riigikohtu nõunikel järgmised märksõnad (vt joonis 7): **sõltumatus**, **usaldusväärsus**, **asjatundlikkus**, usaldusväärne, aga ka ülekoormatud ja suur töökoormus.

JOONIS 7. Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike kohtusüsteemiga seonduvad märksõnad

Neid kohtujuriste ja Riigikohtu nõunikke, kes ei näe ennast pikemas perspektiivis kohtusüsteemis töötamas, paneks kohtusüsteemis jätkamise kasuks otsustama peamiselt **töökorralduslikud tegurid** ja **muudatused**: head hüved (töötasu, sotsiaalsed tagatised, hüvede laiem ampluaa, nt sporditoetuse tõus), paindlik töökorraldus (sh töökoormuse haldus ja vähendamine, suurendades nõunike ja kohtujuristide arvu), füüsilise töökeskkonna parendamine (parem ventilatsioon, kaasaegne köök). Lisaks leiti, et võiks olla rohkem arenguvõimalusi ja tööülesannete mõttes vaheldusrikkam töö ning tunne, et kohtujuriste soositakse kohtunikuks hakkama.

2.2.3. Infoallikad ja kättesaadavus

Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike arvamus kohtunikuametist on kujunenud **kohtunikelt** (53%)[7], **töö käigus** (49%) ja **juristidest kolleegidelt** (52%). Arvamus kohtusüsteemist on kohtujuristidel ja Riigikohtu nõunikel kujunenud eelkõige **töö käigus** (60% vastajatest), aga ka **kohtunikelt** (37% vastajatest) ja **juristidest kolleegidelt** (43% vastajatest). Esimese kohtusüsteemi infoallika puhul erinevad kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike vastused. Ligikaudu kaks kolmandikku kohtujuristidest märkisid esimeseks kohtusüsteemi infoallikaks töö, sama tegid ka Riigikohtu nõunikud, kuid Riigikohtu nõunikud märkisid sama oluliseks kohtusüsteemi esimeseks infoallikaks ka kohtunikud (mõlema allika puhul 41% Riigikohtu nõunikest). Sarnane tendents esineb ka kohtusüsteemi kolmanda allika puhul. Kohtujuristid märkisid kolmandaks kõige olulisemaks infoallikaks juristidest kolleegid (47% kohtujuristidest), sama tegid ka Riigikohtu nõunikud, kuid Riigikohtu nõunikud märkisid sama oluliseks ka ajakirjanduse (mõlema allika puhul umbes kolmandik Riigikohtu nõunikest).

Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike arvates on vajalik info kättesaadav nii kohtunikuameti, kandideerimisprotsessi kui karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis, kuid sellega nõustuvate vastajate osakaal iga aspekti puhul järjest väheneb. Üle kolmveerandi vastajatest leiavad, et info on kättesaadav kohtunikuameti kohta, umbes kaks kolmandikku annavad sellise hinnangu kandideerimisprotsessi kohta ja veidi alla pooled vastanutest hindavad, et info on kättesaadav karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis. Kõige rohkem ei ole vastajad tundnud huvi kandideerimisprotsessi puudutava info kohta (6% vastajatest). Kõige rohkem (8%), ei tea kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud kust saab infot karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis.

Peamiselt vajavad kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud lisainfot **kandideerimisprotsessi** kohta:

- puudub reaalne ettekujutus kandideerimisprotsessist ja selle erinevatest etappidest (kohtunikueksam sh selle suuline osa), isikuomaduste hindamine ja julgeolekukontroll, üldkogude hindamised);
- protsessiga seotud kuupäevad võiksid olla ette teatatud kandideerimise alguses ja paremini välja toodud, nt kohtute siseveebis ajakohased märguanded eksamiaegade kohta, samuti eksamile eelnevate toimingute ajakava.

Kohtunikueksami ettevalmistavate teemade ja sisu osas võiks olla detailsemad kirjeldused. Samuti mängivad olulist rolli nõudmised ja tingimused, millistel tingimustel saab kohtujurist kandideerida kohtunikuks ilma eksamit sooritamata, mida kandidaatidelt eeldatakse ja mida hinnatakse ehk millised on valikukriteeriumid. Ka võiks anda kandideerimisele rohkem sisulist tagasisidet.

Osaliselt on kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud arvamusel, et kohtusüsteemis on karjäärivõimalusi väga vähe või puuduvad need üldse. Sellest tulenevalt võiks olla parem kohtuametnike karjäärivõimaluste ülevaade (sh roteerumisvõimalused teistes kohtutes, stažeerimisvõimalused) ja info vabanevatest kohtunikukohtadest pikemalt ette teada.

[7] Sulgudes on infoallikate puhul esitatud seda allikat kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

KOKKUVÕTE

- Umbes pooled kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud näevad ennast ka pikemas perspektiivis samas ametis.

- Ametivahetuse korral näevad kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud ennast töötamas **kohtunikuna**. Võrreldes 2014. aastaga on kohtunikuametit eelistanud kohtujuristide osakaal **oluliselt vähenenud**. Kohtunikuameti alternatiivideks oleksid töötamine juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses või vandeadvokaadi/advokaadina.

- Kohtunikuameti kasuks räägivad kohtujuristidel ja Riigikohtu nõunikel **ameti tähenduslikkus** ja ametiga kaasnevad **eneseteostusvõimalused** ning ameti **ühiskondlik tunnustatus**. Kohtunikuametiga seostub sihtrühmal suur vastutus, sõltumatus ja suur töökoormus. Kohtusüsteemi iseloomustatakse märksõnadega sõltumatus, usaldusväärsus, asjatundlikkus, aga ka ülekoormatud ja suur töökoormus.

- Peamiste takistustena kohtunikuks kandideerimisel näeb sihtrühm muid takistusi, ajanappust kohtunikueksamiks valmistumisel ja enda noorust. Peamine muu takistus on suur ja tugev konkurents.

- Peamised põhjused, miks kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud ei näe ennast kohtunikuna töötamas, on kohtunikuameti **liiga suure töökoormuse** ja enda **isikuomaduste ebasobivuse** tõttu ametikohale. Lisaks nimetati kohtuniku **liiga jäika töökorraldust** ja **muid põhjuseid** nagu ametiga kaasnevad piirangud ja soov hankida rohkem teadmisi.

- **Mõistlikum töökoormus** ja **töökoormuse vähenemine**, **paindlikumad töötingimused** ja ametiga kaasnevad **hüved** mõjutaksid kohtujuriste ja Riigikohtu nõunikke kohtunikuameti kasuks otsustama. Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike hinnangud on kohtunikuametisse asumist toetavate tegurite osas aja jooksul muutunud. Kui paindlikumad nõuded on olnud kümne aasta jooksul jätkuvalt kolme peamise mõjuteguri hulgas, siis oluliselt on kasvanud mõistlikuma töökoormuse ja hüvede osatähtsus.

- Sihtrühma arvamust kohtunikuametist ja kohtusüsteemist on kujundanud **kohtunikud**, **töö** ja **juristidest kolleegid**.

2.3. Vandeadvokaadid ja prokurörid

Vandeadvokaatidest ja prokuröridest osales uuringus **231 inimest**, millest 81% olid vandeadvokaadid. Sooliselt jagunesid vastajad pooleks. Kõige rohkem vastajaid – umbes kolmandik oli kahest vanusegrupist: 35-44-aastased ja 45-54-aastased. Vandeadvokaatidelt küsiti ka millisele valdkonnale on nad spetsialiseerunud ja umbes kolmveerand on spetsialiseerunud eraõigusele. Valdkonna spetsialiseerumisena täpsustati perekonna-, finants-, ühingu-, konkurentsi-, maksu-, meditsiini- ja transpordiõigust, aga ka kohtuvaidlusi, riigihankeid, riigiabi ja struktuuritoetusi.

2.3.1. Karjäärieelistused

Umbes **kolmveerand** vastajatest kavatsevad ka pikemas perspektiivis jätkata samas ametis (vandeadvokaatidest 74% ja prokuröridest 64%). Võrreldes 2014. a uuringuga on see hinnang kasvanud – 2014. a plaanisid jätkata samas ametis täpselt pooled vandeadvokaatidest ja prokuröridest. Hinnangu kasvu on enim panustanud vandeadvokaadid. Kui prokuröride hinnang ei ole selles osas kümne aasta jooksul väga palju muutunud 54% (2014. a) vs 64% (2023. a), siis nende vandeadvokaatide osakaal, kes plaanivad samas ametis jätkata, on tõusnud 48%-lt 74%-ni. Nende vandeadvokaatide ja prokuröride osakaal, kes ei plaani samas ametis jätkata, ei ole kümne aasta jooksul muutunud ~5%.

Kui nad peaksid ametit vahetama[8], siis näevad 47% vandeadvokaatidest ja prokuröridest ennast esimese eelistusena töötamas **kohtunikuna** (vt joonis 8). Kui 2014. a nägid ennast kohtunikuna töötamas kolmandik uuringus osalenud vandeadvokaatidest ja prokuröridest, siis kümme aastat hiljem on sellisel arvamusel vastajate osakaal tõusnud. Kuigi nii vandeadvokaadid kui prokurörid näevad ennast esimese eelistusena kohtunikuna töötamas, siis prokuröride osakaal on selles osas oluliselt kõrgem (peaaegu kolmveerand (69%) prokuröridest valisid esimese eelistusena kohtuniku ametikoha), samas kui vandeadvokaatidest tegid selle valiku alla pooled (40%). Teised ametivalikute esimesed eelistused on vandeadvokaatidel ja prokuröridel jäänud aja jooksul samaks – ka 2014. a nähti esimese eelistusena ennast veel töötamas juristina äriettevõttes või mõnes muus ametis.

Teise eelistusena näevad vandeadvokaadid ja prokurörid ennast töötamas **juristina äriettevõttes** (19%)[9] ja kolmandana **juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses** (24%). Teise ametikoha eelistused prokuröridel ja vandeadvokaatidel erinevad. Vandeadvokaatidest on umbes veerand huvitatud töötamisest juristina äriettevõttes, samas kui prokurörid on alternatiivina kohtunikuametile rohkem huvitatud töötamisest vandeadvokaadi/advokaadina (40% prokuröridest).

Lisaks kohtuniku ametile olid vandeadvokaadid ja prokurörid 2014. a huvitatud kõige enam töötamisest alternatiivse ametikohana vandeadvokaadi/advokaadina või ametnikuna Euroopa

[8] Küsiti nendelt, kes ei kavatse pikemas perspektiivis samas ametis jätkata või ei oska seda öelda.

[9] Sulgudes on ametivalikute puhul esitatud seda ametivalikut kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

Liidu/Nõukogu institutsioonides. 2023. a uuringu teise ja kolmanda ametikoha eelistused peegeldavad aja jooksul toimunud huvi muutumist.

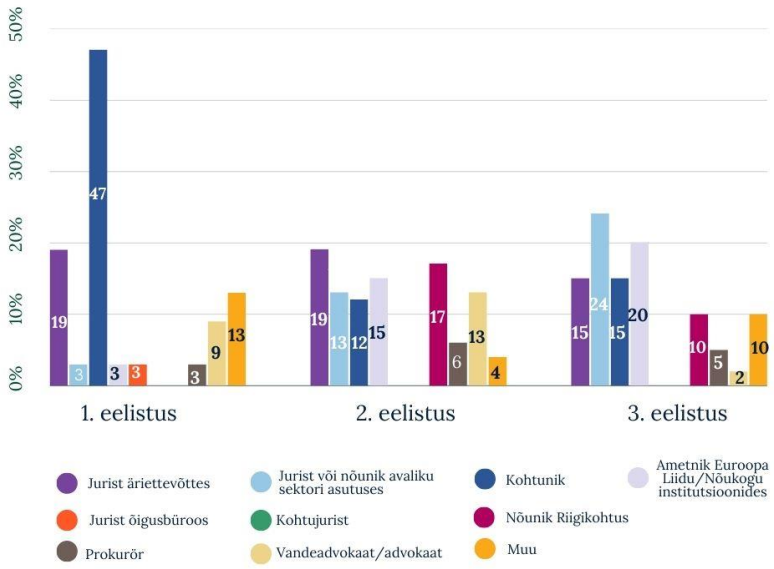

JOONIS 8. Vandeadvokaatide ja prokuröride, kui nad peaksid ametit vahetama, ametivalikute eelistused (%)

13 vastajat täpsustasid oma vastust, millest 5 vastajat leidsid, et nad tegeleksid ettevõtjana või ettevõtluses ja 5 vastajat väljaspool õigusvaldkonda. Muude variantidena lisati töötamist õppejõuna, Euroopa Prokuratuuris delegaatprokurörina ning töötamist rahvusvahelises justiitsasutuses või rahvusvahelisel/Euroopa Liidu missioonil.

2.3.2. Ettekujutus kohtunikuametist ja kohtusüsteemist

Vandeadvokaatidel ja prokuröridel, kes näevad ennast pikemas perspektiivis kohtunikuna töötamas, paluti hinnata, millised peamised asjaolud räägivad neil kohtunikuameti kasuks ja millised on seni olnud peamised takistused kohtunikuks kandideerimisel.

Kohtunikuameti kasuks räägivad vandeadvokaatidel ja prokuröridel **võimalus panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel** (vt joonis 9) ehk kohtuniku töö on tähenduslik (28%)[10], **ameti ühiskondlik tunnustatus** (22%) ja ametiga kaasnev **väärikas töötasu** (15%). Neli inimest täpsustasid kohtunikuameti kasuks rääkivaid muid asjaolusid: sõltumatus (2 vastajat), ametiga kaasnev intellektuaalne väljakutse, teatav vabadus ja stabiilsus.

[10] Nii kohtunikuameti kasuks rääkivate asjaolude kui ka kohtunikuks kandideerimise takistuste puhul on sulgudes esitatud osakaal vastajate kõikidest valikutest, nt osakaal kõikidest vastajate poolt valitud takistustest.

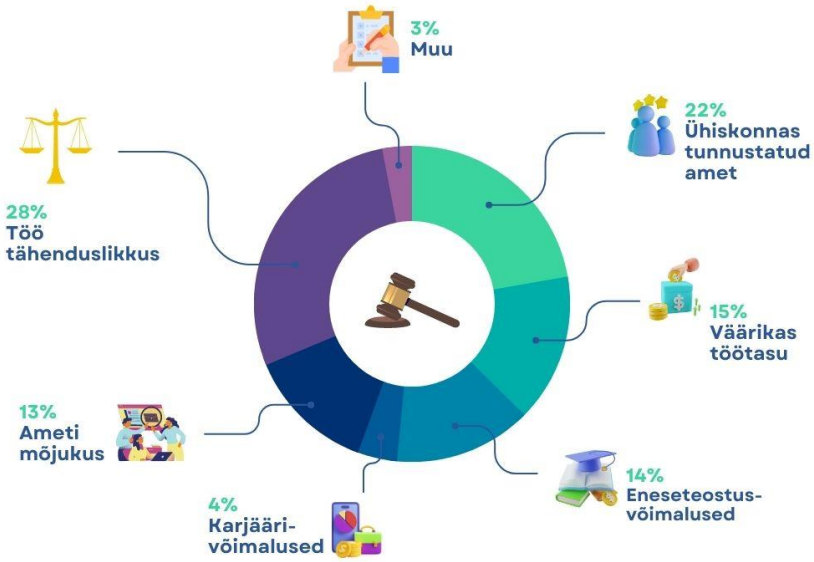

JOONIS 9. Vandeadvokaatide ja prokuröride peamised kohtunikumeti kasuks rääkivad asjaolud

Peamiste takistustena kohtunikuks kandideerimisel näevad vandeadvokaadid ja prokurörid **kohtunikuametiga kaasnevaid piiranguid** (29%), **muid takistusi** (27%) ja mitte piisavalt suurt **kohtuniku töötasu** (18%).

Võrreldes kümne aasta taguse ajaga on vandeadvokaatide ja prokuröride arvamus kohtunikuks kandideerimise takistuste osas muutunud – 2014. a peeti olulisteks takistusteks ajanappust kohtunikuks kandideerimiseks ettevalmistumisel, enda noorust ja kogemuste vähesust. Samas kui kohtunikuametiga kaasnevate tegevuspiirangute, mida sel korral märkis oluliseks takistuseks ja ühtlasi kõige olulisemaks, umbes kolmandik vastajatest, osakaal oli kümme aastat tagasi alla 10%.

Muid takistusi täpsustasid 17 vastajat, kes tõid peamiselt välja:

- ametiga kaasnevat suurt töökoormust (4 vastajat),
- eripensioni kaotamist/puudumist (3 vastajat),
- hetkel puuduvat valmidust kohtunikuks kandideerida (2 vastajat), mida ühel juhul põhjendati piisava kohtukogemuse puudumisega.

Üks vastaja leidis, et hea oleks saada võimalus vestelda kohtunikega mitteametlikus õhkkonnas, mis võimaldaks saada tunnetust kohtunikuameti reaalsusest ja lihtsustada kohtunikuks kandideerimise otsust. Spetsiifiliste muude takistustena toodi välja halduskohtunike kohtade vähesust, tööstaaži täitumist, mis oleks kohtunikueksamist vabastamise eelduseks ja ebakindluse esinemist enda sobivuses kohtuniku ametikohale.

Sõltumatus, **ausus**, **erapooletus** (vt joonis 10), suur töökoormus, objektiivsus, õiglus ja professionaalsus – märksõnad, mis seostuvad vandeadvokaatidel ja prokuröridel kohtunikuametiga. 2014. a olid esimesed kolm kohtunikuametiga seostuvat märksõna objektiivsus, vastutustundlikkus ja pingeline. Vastutustundlikkust ei nimetatud seekord kordagi ja pingelist mainiti kaks korda. Objektiivsus on seega jäänud aastate jooksul üheks olulisemaks märksõnaks, mis vandeadvokaatidel ja prokuröridel kohtunikuametiga seostub. Sõltumatust ja ausust, mis olid selles uuringus kõige levinumad märksõnad, märgiti 2014. a vastajate poolt umbes kaks korda vähem.

JOONIS 10. Vandeadvokaatide ja prokuröride kohtunikuametiga seonduvad märksõnad

Peamine põhjus, miks vandeadvokaadid ja prokurörid ei näe ennast kohtunikuna töötamas on seetõttu, et **amet ei paku** neile **piisavalt huvi** (21% vastajatest). Võrreldes 2014. a-ga on see hinnang langenud – 2014. a ei pakkunud 37%-le uuringus osalenud vandeadvokaatidest ja prokuröridest kohtunikuamet huvi. Teise põhjusena kardavad vastajad, et **kohtuniku töökorraldus on liiga jäik** ja nad ei saaks tööaega ja -kohta piisavalt valida. Selle valisid kõige enam teiseks ja kolmandaks põhjuseks vastavalt 33% ja 15% vastajatest. 2014. a mängisid vandeadvokaatide ja prokuröride jaoks

olulisemat rolli ebapiisav ettevalmistus ja töötasu, mis kümme aastat hiljem enam nii olulised ei ole. Kohtunikuna mittetöötamise põhjuste täpsustustena esitati peamiselt kohtunikuametiga seotud piiranguid, piiratus tegeleda muude tegevustega (nt ettevõtlusega) ja osaleda ühiskondlikus elus.

Ametikoha lõikes vaadatuna esinevad peamise põhjuse puhul teatavad erisused (vt tabel 5) Prokuröride jaoks ei paku kohtunikuamet piisavalt huvi ja samuti avaldavad rohkem mõju muud takistused. Samas kui vandeadvokaatide jaoks on olulisemad takistused, et kohtuniku töökorraldus on liiga jäik ja kohtunikuametiga kaasneb liiga suur töökoormus. Muude põhjustena täpsustasid prokurörid peamiselt rahulolu olemasolevate ametitega ja eripensioni puudumist kohtunikuametis.

TABEL 5. Vandeadvokaatide ja prokuröride kohtunikuna mittetöötamise peamine põhjus ametikohtade lõikes[11]

	Amet ei paku huvi	Iseloomu-omadused ei ole ametile sobivad	Kohtuniku liiga jäik töökorraldus	Kohtunike füüsiline töökeskkond ja vahendid pole piisavalt head	Kohtuniku töökoormus liiga suur	Kohtute halb tööõhkkond/ mittetoetav töökollektiiv	Muu	Töötasu eba-piisavus
Prokurör	**31%**	3%	9%	0%	9%	0%	**31%**	6%
Vande-advokaat	19%	4%	**22%**	1%	**20%**	3%	12%	15%

Mõistlikum töökoormus, suurem töötasu, sotsiaalsed tagatised, paindlikumad töötingimused, kvalifitseeritud ja motiveeritud (hästi tasustatud) tugipersonali olemasolu, aga ka endale sobivale/meeldivale valdkonnale spetsialiseerumise võimalus ja praeguse ametikoha ammendumine – **peamised tegurid**, mis paneksid vandeadvokaate ja prokuröre otsustama **kohtunikuna töötamise kasuks**.

Kõige enam iseloomustavad vandeadvokaadid ja prokurörid kohtusüsteemi sõnaga **aeglane** (vt joonis 11). Teised märksõnad, mis vandeadvokaatidel ja prokuröridel enim kohtusüsteemiga seostuvad, on ülekoormatud, usaldusväärne, aeglus ja ebaefektiivne.

JOONIS 11. Vandeadvokaatide ja prokuröride kohtusüsteemiga seonduvad märksõnad

[11] Tabelis on esitatud ainult need põhjused, mida valisid kas vandeadvokaadid ja/või prokurörid.

2.3.3 Infoallikad ja kättesaadavus

Vandeadvokaatide ja prokuröride arvamus kohtunikuametist on kujunenud peamiselt **kohtunikelt** (44%)[12] ja **töö käigus** (42%). Infoallikate kolmanda eelistusena nimetasid sihtrühma esindajad kõige rohkem **juristidest kolleege**. Arvamus kohtusüsteemist on kujunenud eelkõige **töö käigus** (55%). Teiseks kohtusüsteemist arvamuse kujundajaks on **kohtunikud** (34%) ja kolmandana on vandeadvokaatide ja prokuröride arvamust kohtusüsteemist kujundanud sarnaselt kohtunikuametiga **juristidest kolleegid**. Teise kohtusüsteemi infoallika puhul erinesid meeste ja naiste vastused. Kui 42% naistest valisid teiseks allikaks kohtunikud, siis meestel oli teise allika puhul suurem osakaal (30% meestest) juristidest kolleegidel. Kõige vähem on kujundanud arvamust kohtunikuametist ja kohtusüsteemist õppejõud, sotsiaalmeedia ja muud allikad ning mitte üldse koolitajad.

Vastajate arvates on vajalik info kättesaadav nii kohtunikuameti, kandideerimisprotsessi kui karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis, kuid sellega nõustuvate vastajate osakaal iga aspekti puhul järjest väheneb. Üle kolmveerandi vastajatest leiavad, et info on kättesaadav kohtunikuameti kohta, umbes kaks kolmandikku annavad sellise hinnangu kandideerimisprotsessi kohta ja veidi alla pooled vastanutest hindavad, et info on kättesaadav karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis. Kõige rohkem ei ole vastajad tundnud huvi karjäärivõimalusi puudutava info kohta (18% vastajatest), samuti ei tea selles osas kõige rohkem vastajaid (10%), kust sellist infot saab.

Kõige enam lisainfot vajavad vandeadvokaadid ja prokurörid **kohtuniku igapäevatöö** kohta. Vastajad peavad oluliseks saada tegelikku ülevaadet, kui suur on kohtuniku reaalne töökoormus, millised on ametiga kaasnevad võimalused ja piirangud, kui palju on kohtunikuametis paindlikkust (nt valdkonna ja töökoha valik) ja võimalust enda tööd korraldada. Konkreetsemalt toodi välja:

- (keskmise) kohtuniku reaalse töökoormuse ülevaade ja jaotumine,
- praktilise spetsialiseerumise (valdkonna valimise) võimalus,
- tööülesannete täitmise paindlikkus (enda tööaja korraldamise ja jaotamise võimalus (nt kas eeldatakse ületunde) ja töökohaga seonduv (nt kohtumaja valik, kodukontori/kaugtöö võimalus)),
- ametiga kaasnevate võimaluste, lisaväljundite (nt rahvusvahelistes võrgustikes osalemine, eelised teiste õigusvaldkonna ametite ees) ja piirangute ülevaade,
- kuidas toimub ametiga seonduvalt (kohtusaali väline, väärteomenetluse iseärasused) kurssi viimine,
- info töötasu, puhkuste ja sotsiaalsete tagatiste kohta.

Kandideerimisprotsessi puhul peavad vandeadvokaadid ja prokurörid kõige olulisemaks saada infot **kõrgematesse kohtuastmetesse kandideerimise** (valikukriteeriumid ja protsessi ülevaade) kohta.

[12] Sulgudes on infoallikate puhul esitatud seda allikat kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

KOKKUVÕTE

- Umbes kolmveerand vandeadvokaatidest ja prokuröridest kavatsevad pikemas perspektiivis samas ametis jätkata.

- Ameti vahetuse korral on vandeadvokaadid ja prokurörid huvitatud eelkõige **kohtunikuna** töötamisest. Kohtunikuameti alternatiivid on äriettevõtte juristi või juristi/nõuniku ametikoht avaliku sektori asutuses.

- Vandeadvokaatidel ja prokuröridel räägivad kohtunikuameti kasuks **ameti tähenduslikkus** ja **ühiskondlik tunnustatus** ning ametiga kaasnev **väärikas töötasu**. Kohtunikuametiga seostuvad vandeadvokaatidel ja prokuröridel sellised märksõnad nagu sõltumatus, ausus, erapooletus. Märgiti ka suurt töökoormust, objektiivsust, õiglust ja professionaalsust. Kohtusüsteemi iseloomustatakse peamiselt sõnaga **aeglane**, aga kohtusüsteem on sihtrühma silmis ka ülekoormatud ja usaldusväärne.

- Peamiste takistustena kohtunikuks kandideerimisel nähakse kohtunikuametiga kaasnevaid piiranguid, muid takistusi, aga ka ebapiisavat töötasu suurust. Võrreldes kümne aasta taguse ajaga on vandeadvokaatide ja prokuröride arvamus **kohtunikuks kandideerimise takistuste osas muutunud**. Siis polnud vandeadvokaatidel ja prokuröridel piisavalt aega kohtunikuks kandideerimiseks ette valmistuda ja hinnati ka, et ollakse liiga noored ja enda kogemusest jääb väheseks.

- Kohtunikuamet ei ole vandeadvokaatide ja prokuröride jaoks piisavalt huvitav, mis on peamiseks põhjuseks, miks ei nähta ennast kohtunikuna töötamas. Teine oluline põhjus on kohtuniku liiga jäik töökorraldus. 2014. a mängisid vandeadvokaatide ja prokuröride jaoks olulisemat rolli ebapiisav ettevalmistus ja töötasu, mis kümme aastat hiljem enam nii olulised ei ole.

- Mõistlikum töökoormus, suurem töötasu, sotsiaalsed tagatised, paindlikumad töötingimused, kvalifitseeritud ja motiveeritud (hästi tasustatud) tugipersonali olemasolu, aga ka endale sobivale/meeldivale valdkonnale spetsialiseerumise võimalus ja praeguse ametikoha ammendumine on tegurid, mis paneksid selle sihtrühma kohtunikuna töötamise kasuks otsustama.

- Sihtrühma arvamust kohtunikuametist ja kohtusüsteemist on kujundanud **kohtunikud**, **töö** ja **juristidest kolleegid**.

2.4. Vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid

Vandeadvokaatide abidest, abiprokuröridest ja notaritest osales uuringus **90 inimest**, millest 60% olid vandeadvokaatide abid. Kaks kolmandikku vastanutest olid naised. Umbes kolmandik vastajatest olid 23-29-aastased. Vandeadvokaatide abidelt küsiti lisaks millisele valdkonnale ollakse spetsialiseerunud ja veidi üle poole (56%) on spetsialiseerunud eraõigusele.

2.4.1. Karjäärieelistused

Umbes kaks kolmandikku selle sihtrühma esindajatest kavatsevad ka pikemas perspektiivis jätkata samas ametis (50% abiprokuröridest, 78% notaritest ja 61% vandeadvokaadi abidest).

Kui nad peaksid ametit vahetama[13], siis näevad vandeadvokaatide abid, notarid ja abiprokurörid esimese eelistusena ennast töötamas kas **juristina äriettevõttes** või **vandeadvokaadina** (vt joonis 12) (mõlema valiku puhul 21%)[14]. Võrreldes kümne aasta taguse ajaga on see eelistus muutunud, siis oli vastajatel huvi asuda esimese eelistusena tööle prokurörina, ent esimeses eelistuses esinevad töökoha lõikes erisused. Vandeadvokaatide abid eelistaksid esimese eelistusena töötada juristina äriettevõttes või vandeadvokaadina, samas kui notarid on huvitatud töötamisest kohtunikuna ning abiprokurörid prokurörina või muudel ametikohtadel.

Teiseks ametikoha eelistuseks on **kohtuniku** ametikoht (24%) ja kolmandana eelistaksid sihtrühma esindajad töötada **juristina või nõunikuna avaliku sektori asutuses** (22%). Teine eelistus kattub 2014. a uuringu tulemustega, ent huvi kohtuniku ametikohal töötada on selle sihtrühma hulgas veidi suurenenud – 2014. a valis teise eelistusena kohtuniku ametikoha 18% vastajatest.

Nendelt vastajatelt, kelle tulevases ametivaliku eelistuses ei olnud märgitud kohtunikku, küsiti miks eelistatakse valitud ameteid. Peamiste põhjustena toodi konkurentsivõimelisemat/stabiilsemat töötasu (8 vastajat) ja paindlikumaid töötingimusi (6 vastajat), aga nimetati ka tähendusrikkamat ja mitmekülgsemat tööd.

[13] Küsiti nendelt, kes ei kavatse pikemas perspektiivis samas ametis jätkata või ei oska seda öelda.

[14] Sulgudes on ametivalikute puhul esitatud seda ametivalikut kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

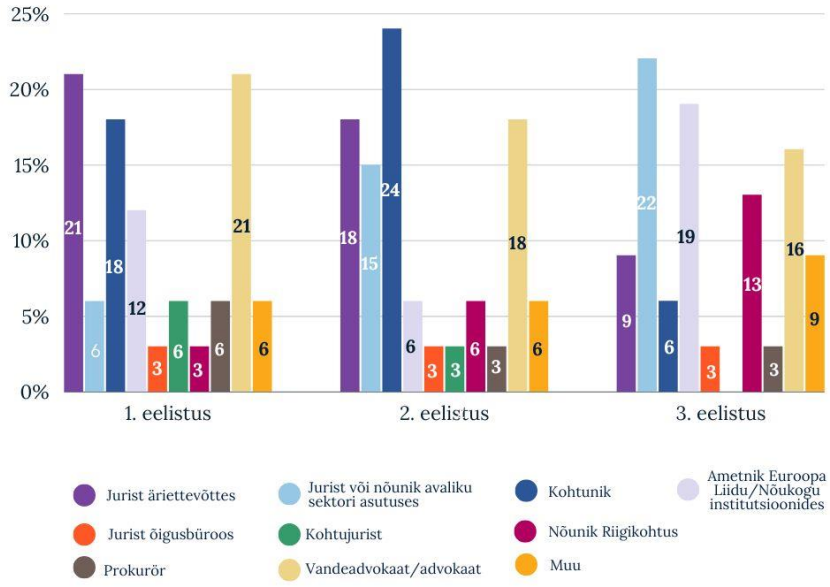

JOONIS 12. Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite, kui nad peaksid ametit vahetama, ametivalikute eelistused (%)

Karjäärieelistuses esinevad vandeadvokaatide abidel, abiprokuröridel ja notaritel lisaks töökohale erisused ka vanuse lõikes. 23-29-aastased eelistaksid kõige enam töötada juristina, kas äriettevõttes (1. eelistus) või avaliku sektori asutuses (2. eelistus) (vt tabel 6), 30-39-aastased eelistavad vandeadvokaadi või kohtuniku ametikohta ja 40-49-aastastel on mõlemal juhul peamiseks valikuks kohtuniku ametikoht. Teise eelistusena valisid 40-49-aastased võrdselt kohtunikuametiga ka muid ametikohti, mille vastust täpsustati ühel juhul ja sellisel juhul oleks uus ametikoht mõnes teises valdkonnas.

TABEL 6. Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite ametivalikute eelistused, kui nad peaksid ametit vahetama, vanuserühmade lõikes

	Ametnik EL/ Nõukogu asutustes	Jurist või nõunik avaliku sektori asutuses	Jurist äri-ettevõttes	Jurist õigusbüroos	Kohtu-jurist	Kohtunik	Muu	Nõunik Riigi-kohtus	Prokurör	Vande-advokaat
1. EELISTUS										
23-29	18%	0%	**45%**	0%	9%	0%	18%	0%	0%	9%
30-39	8%	8%	15%	0%	8%	23%	0%	0%	8%	**31%**
40-49	14%	0%	0%	0%	0%	**43%**	0%	14%	0%	29%
2. EELISTUS										
23-29	9%	**36%**	27%	9%	0%	0%	0%	0%	0%	18%
30-39	0%	8%	15%	0%	0%	**38%**	0%	8%	8%	23%
40-49	14%	0%	0%	0%	0%	**29%**	**29%**	14%	0%	14%

Oma vastust täpsustasid 5 vastajat, kes kõik tõid välja, et kui nad peaksid ametit vahetama, siis nad ei tegeleks õigusvaldkonnas ja ühel vastajal oleks huvi hakata tegelema ettevõtlusega.

2.4.2. Ettekujutus kohtunikuametist ja kohtusüsteemist

Vandeadvokaatide abidel, abiprokuröridel ja notaritel, kes näevad ennast pikemas perspektiivis kohtunikuna töötamas, paluti hinnata, millised peamised asjaolud räägivad neil kohtunikuameti kasuks ja millised on seni olnud peamised takistused kohtunikuks kandideerimisel.

Kohtunikuameti kasuks räägivad vandeadvokaatide abidel, abiprokuröridel ja notaritel peamiselt ameti kaalukus (vt joonis 13): võrdselt **kohtunikutöö tähenduslikkus** ja ameti **ühiskondlik tunnustatus** (mõlemal juhul 24% vastajate kõikidest valikutest). Kolmanda olulise asjaoluna nimetati **võimalust osaleda mõjukate otsuste tegemisel** (15%)[15].

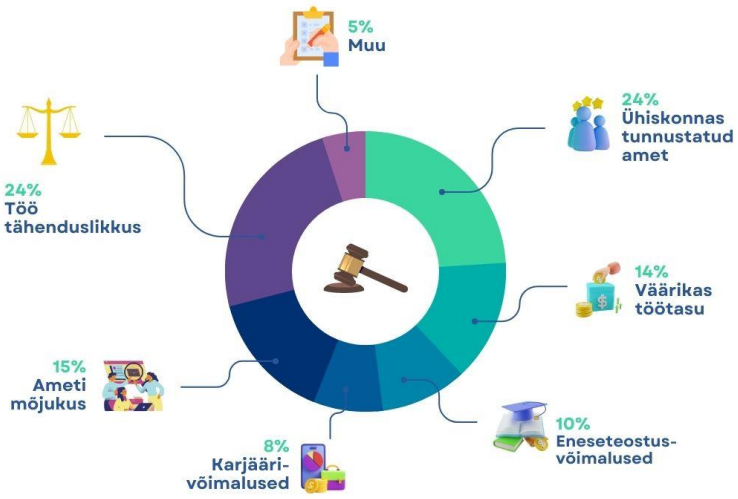

JOONIS 13. Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite peamised kohtunikuameti kasuks rääkivad asjaolud

Peamiste takistustena kohtunikuks kandideerimisel näevad vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid **enda vähest kogemust** ja **noorust** (mõlemal juhul 22% vastajate kõikidest valikutest) ja **ajanappust kohtunikueksamiks valmistumisel** (17%). Kolm vastajat kasutasid võimalust oma vastust täpsustada: toodi välja limiteeritud paindlikkust kohtunikuameti töötingimustes, haridusnõude mittetäitmist, ehkki huvi ja õigusalast töökogemust on piisavalt ja vähest kokkupuudet protsessiõigusega.

Võrreldes kümne aasta taguse ajaga ei ole selle sihtrühma hinnangud kohtunikuks kandideerimise takistuste osas muutunud – ka siis hinnati, et kohtunikuks kandideerimisel ei ole veel piisavalt kogemust (25% vastajatest) ja ollakse liiga noored (21% vastajatest). Küll aga hinnati 2014. a peamiseks takistuseks ettevalmistusteenistuse läbimise kohustust, mida saab võrrelda selles uuringus välja toodud kohtunikueksamiks valmistumisega ajalise piiratusega.

[15] Nii kohtunikuameti kasuks rääkivate asjaolude kui ka kohtunikuks kandideerimise takistuste puhul on sulgudes esitatud osakaal vastajate kõikidest valikutest, nt osakaal kõikidest vastajate poolt valitud takistustest.

Kohtunikuametiga seostuvad vandeadvokaatide abidel, abiprokuröridel ja notaritel järgmised märksõnad: **vastutus**, **erapooletus**, **väärikus**, vastutusrikas, õiglus ja suur töökoormus (vt joonis 14). 2014. a olid esimesed kolm kohtunikuametiga seostuvat märksõna vastutusrikas, pingeline ja objektiivsus. Seega on vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite jaoks jäänud kümne aasta jooksul olulisemateks kohtunikuametiga seonduvateks märksõnadeks objektiivsus/erapooletus ja vastutusrikas.

JOONIS 14. Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite kohtunikuametiga seonduvad märksõnad

Peamine põhjus, miks vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid ei näe ennast kohtunikuna töötamas on, et **kohtunikuamet ei paku piisavalt huvi** ja vastajate **ettevalmistus** kohtunikuks saamisel on **ebapiisav** (mõlemal juhul 18% vastajatest). Teine oluline põhjus on see, et kardetakse, et **kohtunikuametil on liiga jäik töökorraldus**, mistõttu ei saa tööaega ja -kohta piisavalt valida (31% ja 23% vastavalt seda põhjust kõige enam teise või kolmanda põhjusena valinud vastajatest). Kohtunikuna mittetöötamise peamise põhjuse puhul esinevad ametikohtade lõikes erisused. Abiprokuröridele ei paku amet piisavalt huvi, notarid hindavad oma ettevalmistust kohtunikuametiks ebapiisavaks ja vandeadvokaatide abide jaoks ei ole töötasu piisav, mida abiprokurörid ja notarid esimese põhjusena üldse ei märkinud.

17 vastajat täpsustasid oma põhjuste valikuid, peamiselt märgiti, et kohtunikuamet ei kõneta sihtrühma, ametiga on seotud palju piiranguid ja ollakse rahul oma praeguse ametikohaga.

Vandeadvokaatide abisid, abiprokuröre ja notareid paneks otsustama kohtunikuna töötamise kasuks kolm põhilist tegurit:

1. **suurem/konkurentsivõimelisem töötasu** (sh töötasu vastavus töökoormusele, nt ületundide tasustamine) ja **sotsiaalsed tagatised** (tervisekindlustus, eripension, pikem puhkus),
2. **paindlikumad töötingimused ja moodsam töökeskkond** (nt kaugtöö võimalus, töökoormuse reguleerimine),
3. **suurem spetsialiseerumise võimalus**.

Lisaks on oluline sobiva **väljaõppe** olemasolu, mis aitaks ette valmistuda kohtunikueksamiks ja kohtuniku tööks (nt aastane täienduskoolitus, rohkem info jagamist ja väljaõpet ülikoolis (nt kohtunikueetika aine või tsiviilkohtumenetluse seadustiku/halduskohtumenetluse seadustiku/kriminaalmenetluse seadustiku eriseminar).

Täiendavalt mainiti veel (rohkem) kvalifitseeritud ja hästi tasustatud tugipersonali olemasolu; võimalust valida kohtumaja ehk saada töökoht praeguse elukoha juurde; kui loodaks perekonnakohus/eraldiseisev osakond; kohtunikueksamist vabastamist; suuremat liikumisvõimalust erinevate õigusametite vahel, hea mentori olemasolu, toetavat kollektiivi ja töövaldkonna atraktiivsust.

Need, kes praegu ei kaalu kohtunikuametit tunnevad, et:

- neil on liiga vähe kogemust (tekitada kindel veendumus, et tulevikus tullakse ametiga toime),
- kohtunikuamet ei ole piisavalt paindlik (ei ole võimalik tegeleda teiste erialadega ja tegevustega nt äritegevus)),
- ametiga kaasneb vähe arenguvõimalusi ja enesetäiendamist.

Kohtusüsteemiga seostuvad vandeadvokaatide abidel, abiprokuröridel ja notaritel järgmised märksõnad (vt joonis 15): **aeglane**, **jäikus**, **ülekoormatud** ja **usaldusväärsus**.

JOONIS 15. Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite kohtusüsteemiga seonduvad märksõnad

Peamine põhjus, miks vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid ei näe ennast kohtusüsteemis töötamas (nt kohtujuristina või Riigikohtu nõunikuna) on **kohtusüsteemis pakutava töötasu ja hüvede ebapiisavus** vastajate jaoks ja teiseks kardetakse, et **kohtute töökorraldus on liiga jäik** ning oma tööaega ja -kohta ei saa piisavalt valida.

11 vastajat tõid välja tegureid, mis paneksid neid otsustama kohtusüsteemis töötamise kasuks, millest 7 inimest tõid välja **suuremat/konkurentsivõimelisemat töötasu** (sh palgaastmete samaväärsust erasektoriga), 3 vastajat nimetasid **paindlikumaid töötingimusi** (kaugtöö võimalus,

paindlikum tööaeg), nimetati ka **sotsiaalseid tagatisi** ja muid hüvesid (nt tervisekindlustus), aga ka (kitsamat) spetsialiseerumise võimalust, toetavat ja moodsat töökeskkonda/organisatsioonikultuuri. Kolm vastajat otsustaksid kohtusüsteemis töötamise kasuks juhul kui neil tekiks (sisemine) huvi.

2.4.3. Infoallikad ja kättesaadavus

Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite arvamus kohtunikuametist on kujunenud peamiselt **töö käigus** (42%)[16], aga ka **juristidest kolleegidelt** (30% ja 31%). Arvamus kohtusüsteemist on kujunenud kohtunikuametiga sarnastelt allikatelt: **töö käigus** (40%), teiseks ja kolmandaks oluliseks infoallikaks kohtusüsteemi puhul on sarnaselt kohtunikuametiga **juristidest kolleegid** (33% ja 27%). Kohtusüsteemi esimese ja teise infoallika puhul esinevad erisused vastavalt ametikohtade (vt tabel 7) ja vanuse (vt tabel 8) lõikes.

Abiprokurörid on saanud infot kohtusüsteemi kohta peamiselt töö käigus ja kohtunikelt, mitte üldse aga praktika käigus, mida märkisid võrdselt kohtunikega aga oluliseks peamiseks kohtusüsteemi infoallikaks notarid. Notarid on saanud infot kohtusüsteemi kohta ka ajakirjandusest, mida ei märkinud üldse abiprokurörid ega vandeadvokaatide abid. Viimased on saanud peamiselt infot kohtusüsteemi kohta töö käigus.

Tabel 7. Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite kohtusüsteemi esimese infoallika eelistused ametikohtade lõikes[17]

	Ajakirjandus	Juristidest kolleegid	Kohtunikud	Praktika käigus	Töö käigus	Õppejõud
Abiprokurör	0%	17%	33%	0%	**50%**	0%
Notar	17%	11%	**28%**	**28%**	17%	0%
Vandeadvokaadi abi	0%	11%	30%	11%	**44%**	4%

Kõige nooremad on saanud teisena infot kohtusüsteemi kohta juristidest kolleegidelt, mida märkisid kõige enam võrdselt kohtunikega ja tööga ka 50-59-aastased. 30-39-aastased ja 40-49-aastased valisid teiseks infoallikaks kõige enam vastavalt kohtunikke ja tööd. 40-49-aastased valisid rohkem ka ajakirjandust, mida aga teiste vanuserühmade esindajad ei valinud teise infoallikana üldse või tegid seda väga vähe.

Tabel 8. Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite kohtusüsteemi teise infoallika eelistused vanuserühmade lõikes[18]

	Ajakirjandus	Juristidest kolleegid	Kohtunikud	Praktika käigus	Töö käigus	Õppejõud
23-29	3%	**48%**	9%	6%	27%	6%
30-39	4%	22%	**48%**	4%	22%	0%
40-49	21%	14%	14%	7%	**43%**	0%
50-59	0%	**33%**	**33%**	0%	**33%**	0%

[16] Sulgudes on infoallikate puhul esitatud seda allikat kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

[17] Tabelis on esitatud ainult need infoallikad, mida vähemalt üks või teine ametikoht/vanuserühm oli valinud.

[18] vt eelmist märkust

Kui info kohtunikuameti ja kandideerimisprotsessi kohta on vastajate hinnangul kättesaadav (vastavalt 63% ja 55% vastajatest), siis info kättesaadavust karjäärivõimaluste kohta hinnatakse oluliselt madalamalt (35% vastajate jaoks on info kättesaadav). 19% vastajate jaoks ei ole info karjäärivõimaluste kohta üldse kättesaadav, mis on oluliselt kõrgem kui kohtunikuameti ja kandideerimisprotsessi puhul (3% ja 2% ei ole sellega nõus). Samas ei ole peaaegu veerand vastajatest karjäärivõimalusi puudutava info vastu ka huvi tundnud.

Peamiselt vajavad vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid lisainfot, kuidas kohtunikuks kandideerimiseks valmistuda, mille kohta võiks olla koostatud **juhendmaterjal** (kohtunikuks saamise eeldused ja ootused kandidaatidele, kandideerimise protsess (sh ajaraamistik), soovitused kandideerimiseks ettevalmistamiseks, kohtunikukohtade jaotuse ülevaade ja milliste kriteeriumite alusel valitakse kõrgema astme kohtunikke). Samuti võiks olla rohkem infot **kohtuniku igapäevatöö** kohta (kohtunike arengu- ja karjäärivõimalused (sh kohtunikuna roteerumine teiste kohtuastmete vahel ja teiste õigusametite juurde liikumine), kohtuniku ja menetlusgrupi töö vahekorra ülevaade, kas kohtunik töötab pikas perspektiivis üksinda või meeskonnas ja kuidas meeskonnatööd arendatakse). Leiti ka, et kandideerimisprotsessi kohta võiks jagada avalikkuses (ajakirjandus, sotsiaalmeedia) rohkem infot ning töökuulutused võiksid sisaldada infot sotsiaalsete tagatiste ja karjäärivõimaluste kohta.

KOKKUVÕTE

- Umbes kaks kolmandikku vandeadvokaatide abisid, abiprokuröre ja notareid kavatsevad pikemas perspektiivis samas ametis jätkata.
- Ameti vahetuse korral näevad vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid ennast töötamas **juristina äriettevõttes või vandeadvokaadina**, seejärel **kohtunikuna** ja kolmanda valikuna juristina või nõunikuna avaliku sektori asutuses. Võrreldes 2014. aastaga on oluliselt vähenenud sihtrühma huvi töötada prokurörina, mis oli siis esimeseks valikuks ja kasvanud soov töötada juristina äriettevõttes või juristi/nõunikuna avaliku sektori asutuses.
- Vandeadvokaatide abidel, abiprokuröridel ja notaritel räägivad kohtunikuameti kasuks ameti **tähenduslikkus**, **ühiskondlik tunnustatus** ja **mõjukus** ehk võimalus osaleda mõjukate otsuste tegemisel ning kohtunikuametiga seonduvad märksõnad nagu vastutus, erapooletus ja väärikas. Tegemist on vastutusrikka ja suure töökoormusega ametiga. Kohtusüsteem on vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite meelest aeglane, jäik ja ülekoormatud, aga ka usaldusväärne.
- Peamiste takistustena kohtunikuks kandideerimisel näeb sihtrühm **enda kogemuse vähesust** ja **noorust** ning **ajanappust kohtunikueksamiks valmistumisel**. Tegemist on samade takistustega, mida märgiti selle sihtrühma poolt ka 2014. a.
- Peamised põhjused, miks see sihtrühm ei näe ennast kohtunikuna töötamas on asjaolu, et kohtunikuamet ei paku piisavalt huvi, sihtrühma ettevalmistus ei ole piisav ja kohtuniku töökorraldus on liiga jäik.
- **Suurem/konkurentsivõimelisem töötasu**, **sotsiaalsed tagatised**, **paindlikud töötingimused** ja **moodsam töökeskkond**, **suurem spetsialiseerumise võimalus** ja **väljaõpe** paneksid vandeadvokaatide abisid, abiprokuröre ja notareid kohtunikuameti kasuks otsustama. Kohtusüsteemis töötamise kasuks paneks otsustama suurem/konkurentsivõimelisem töötasu, paindlikumad töötingimused ja sotsiaalsed tagatised.
- Sihtrühma arvamust kohtunikuametist ja kohtusüsteemist on kujundanud **töö** ja **juristidest kolleegid**.

2.5. Riigiasutuste juristid

Riigiasutuste juristidest osales uuringus **120 inimest**, millest 78% olid naised. Umbes pooled (43%) vastanutest töötasid ministeeriumi allasutuses ja kolmandik olid erinevate ministeeriumite töötajad. Kõige rohkem vastajaid oli 40-49-aastaste vanuserühmas (48%).

2.5.1. Karjäärieelistused

Kaks kolmandikku riigiasutuste juristidest kavatsevad ka pikemas perspektiivis jätkata samas ametis. Kui sihtrühma esindajad peaksid ametit vahetama[19], siis nähakse ennast **juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses** (35% ja 23% vastavalt vastajate esimese ja teise eelistuse valikutest) või **juristina ärietteõttes** (16% vastajate kolmanda eelistuse valikutest). Esimese eelistuse alternatiivsed ametikohad on kohtunikuamet ja muud ametikohad (vt joonis 16). Karjäärieelistuses esineb riigiasutuste juristidel erisus ametivaliku teise eelistuse ja praeguse töökoha vahel. Need, kes töötavad ministeeriumi allasutuses valisid oma teiseks eelistuseks rohkem avaliku sektori asutuse juristi või nõuniku ametikohta, samas kui ministeeriumi töötajad eelistaksid töötada ametnikuna Euroopa Liidu/Nõukogu institutsioonides.

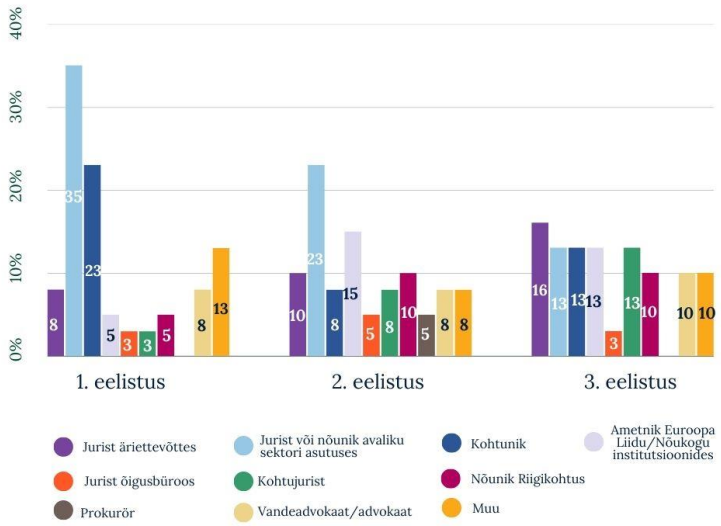

JOONIS 16. Riigiasutuste juristide, kui nad peaksid ametit vahetama, ametivalikute eelistused (%)

Oma valikueelistusi täpsustasid üheksa vastajat, millest kolm vastajat tõid välja, et sooviksid töötada juhtival ametikohal, kaks täpsustasid lisaks, et kas avalikus või erasektoris. Kolm vastajat valiksid kas õigusvaldkonnaga mitte seotud ameti või spetsialiseeruksid/tegutseksid lisaks õigusvaldkonnale ka teistes valdkondades. Spetsiifiliste vastustena esitati eelistust töötada ettevõtjana, sisekontrolli/audiitorina või vabakutselise tõlkijana, tehes kaastööd Euroopa Kohtule.

[19] Küsiti nendelt, kes ei kavatse pikemas perspektiivis samas ametis jätkata või ei oska seda öelda.

2.5.2. Ettekujutus kohtunikuametist ja kohtusüsteemist

Kohtunikuametit iseloomustavad riigiasustuste juristid peamiselt järgmiste märksõnadega (vt joonis 17): **erapooletus**, **õiglus**, **sõltumatus**, **vastutus**, suur töökoormus ja ausus.

JOONIS 17. Riigiasutuste juristide kohtunikuametiga seonduvad märksõnad

Riigiasutuste juristidel, kes näevad ennast pikemas perspektiivis kohtunikuna töötamas, paluti hinnata, millised peamised asjaolud räägivad neil kohtunikuameti kasuks ja millised on seni olnud peamised takistused kohtunikuks kandideerimisel.

Kohtunikuameti kasuks räägivad riigiasutuste juristidel **võimalus panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel** ehk kohtuniku töö tähenduslikkus (vt joonis 18) (31%)[20] ja **ameti ühiskondlik tunnustatus** (23%). Kolmas oluline asjaolu on ametiga kaasnevad **eneseteostusvõimalused** (17%). Kaks vastajat täpsustasid oma vastust, et kohtunikuametis tekib võimalus keskenduda ja teemaga süvitsi minna ja õiguspraktikat kujundada.

[20] Nii kohtunikuameti kasuks rääkivate asjaolude kui ka kohtunikuks kandideerimise takistuste puhul on sulgudes esitatud osakaal vastajate kõikidest valikutest, nt osakaal kõikidest vastajate poolt valitud takistustest.

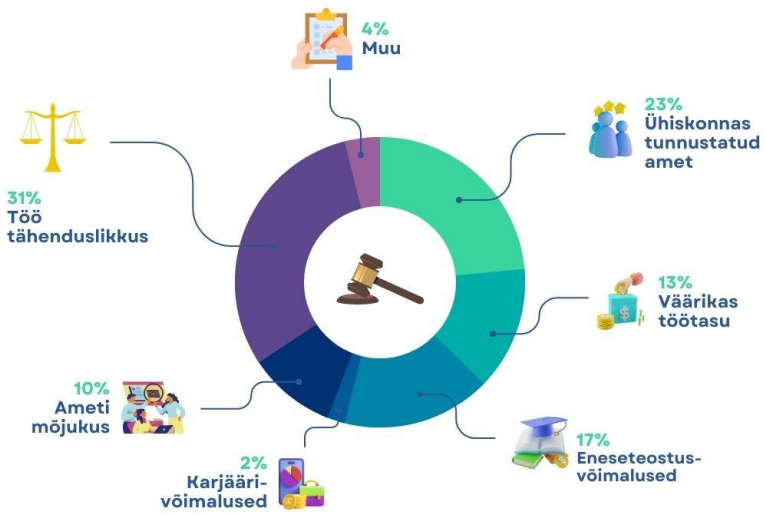

JOONIS 18. Riigiasutuste juristide peamised kohtunikuameti kasuks rääkivad asjaolud

Peamiste takistustena kohtunikuks kandideerimisel näevad kohtunikuametist huvitatud riigiasutuste juristid **ajanappust kohtunikueksamiks valmistumisel** (33%), **muid takistusi** (20%) ning **kohtunikueksami raskust** ja **selle läbimise keerukust** (13%). 5 vastajat täiendasid oma takistuste valikuid: töökogemuse vähesus, vähe konkursse halduskohtunike ametikohtadele, kohtunike suur töökoormus, vanus ei võimalda ja kohtunike ametikohtadele kandideerijatele võiks olla ettevalmistava koolituse programm, mis aitaks valmistuda kohtunikueksamiks ja pakuks ülevaadet, kas see amet on programmis osalejatele sobiv ning kas on piisavalt selge ja reaalne ettekujutus kohtunikutööst.

Peamine põhjus, miks riigiasutuste juristid ei näe ennast kohtunikuna töötamas on vastajate hinnang, et nende **ettevalmistus** kohtunikuks saamisel on **ebapiisav** (27% vastajatest). Teise olulise põhjusena kardetakse **kohtuniku liiga jäika töökorraldust**, mistõttu ei saa tööaega ja -kohta piisavalt valida (25% ja 29% vastavalt seda põhjust teise või kolmanda põhjusena valinud vastajatest). Peamine põhjus, miks ei nähta ennast kohtusüsteemis töötamas (nt kohtujuristina või Riigikohtu nõunikuna) on asjaolu, et **kohtuametniku töö ei paku huvi** (26% vastajatest). Teise põhjusena kardavad vastajad, et **kohtute töökorraldus on liiga jäik** (ise ei saa tööaega ja -kohta piisavalt valida) (27% vastajatest) ja kolmandana nähakse **muid põhjuseid** (20% vastajatest).

Riigiasutuste juriste paneks kohtunikuna töötama **kogemuste ja teadmiste omandamine/ täiendamine**, et üleminek kohtunikuametisse oleks sujuvam ja tunneks ennast kohtuniku ametis piisavalt pädevana, et ühest ametist teise üleminek oleks võimalik sujuvalt korraldada. Näiteks kohtunikueksamiks ette valmistav programm, mis võimaldaks eksamiks paremat ettevalmistumist ja annaks täpsemat ülevaadet eksami sisust; kohtunikutööd tutvustav seminar, mille raames saaks kuulda reaalsete inimeste kohtunikuks liikumise kogemustest; praktiline töökogemus kohtus; tasustatud väljaõpe. Kandideerimisprotsessi kohta täpsustati, et eksamil võiks valida ühe valdkonna kolmest või kohtunikueksamist üldse vabastada ning lihtsustada ja muuta paindlikumaks kohtunikuks kandideerimise ja saamise nõudeid.

Lisaks **paindlikumad töötingimused** (mõistlikum töökoormus, mis võimaldaks luua kvaliteetsemaid kohtulahendeid, suurem töötasu, töötasu vastavus töökoormusele) ning suurem paindlikkus ametis ja kohtusüsteemis (kaugtöö võimalus, tööaja ja -koha paindlikkus väljaspool istungeid, kohtumaja valimise võimalus ja võimalus liikuda kohtumajade vahel nt elukorralduse muutuse tõttu), kitsam spetsialiseerumise võimalus. Samuti on riigiasutuste juristidele oluline kaasaegse töökeskkonna kujundamine (tehnoloogilised lahendused ja suhtumine inimestesse) ja süsteemi parendamine kiiremaks, paindlikumaks ja otsuste osas kvaliteetsemaks, mida toetab kollektiiv (kõrgelt kvalifitseeritud ja piisaval hulgal abipersonali (sh tehniline ja administratiivne tugi).

Kui tekiks **isiklik huvi või ambitsioon**, praegune ametikoht ennast ammendaks või tekiks soov oma praegust (töö)elu muuta, siis oleksid riigiasutuste juristid samuti kohtunikuna töötamisest huvitatud.

Riigiasutuste juristid iseloomustavad kohtusüsteemi peamiselt sõnadega **aeglane**, **jäik, ülekoormatud** ja **(suur) töökoormus** (vt joonis 19).

JOONIS 19. Riigiasutuste juristide kohtusüsteemiga seonduvad märksõnad

Riigiasutuste juriste paneks otsustama kohtusüsteemis töötamise (nt kohtujuristina või Riigikohtu nõunikuna) kasuks **konkurentsivõimelisem/suurem töötasu** (sh töökoormuse ja töötasu vastavus, tugipersonali töötasu tõus), **mõistlik töökoormus** (sh rohkem tugipersonali ja kohtunikke) ja **paindlikud töötingimused** (kaugtöö, iseseisvam töötamise võimalus, osaajalise koormuse võimalus, kitsam spetsialiseerumise võimalus). Samuti peaks olema töökeskkond kaasaegsem, uuendustele avatum ja toetavam ning kohtujuriste peaks rohkem väärtustama. Kuna tänapäeval ei hinda noored aastakümnete pikkust karjääri, siis peaks olema kohtusüsteemist välja roteerumise ja mujal karjääri jätkamise võimalus. Olulised on ka arenguvõimalused, enesetäiendamine, põhjalik väljaõpe ja hea mentori olemasolu.

2.5.3. Infoallikad ja kättesaadavus

Riigiasutuste juristide arvamus kohtunikuametist on kujunenud peamiselt **kohtunikelt** (57%)[21], aga ka **töö käigus** (29%) ja kolmanda allikana valitud **juristidest kolleegidelt** (29%). Arvamus kohtusüsteemist on kujunenud peamiselt sarnaselt kohtunikuametiga **kohtunikelt** (37%), teiseks oluliseks infoallikaks kohtusüsteemi puhul on **töö** (29%) ja kolmandaks **juristidest kolleegid** (31%).

Riigiasutuste juristide jaoks on info kättesaadav kohtunikuameti ja kandideerimisprotsessi kohta, ent vähem kättesaadav karjäärivõimaluste kohta (umbes kolmandik vastajaid nõustus, et info on karjäärivõimaluste kohta kättesaadav). Samas ei ole umbes veerand vastajatest sellesisulise info vastu ka huvi tundnud. Info kättesaadavust karjäärivõimaluste kohta hindavad mehed ja naised erinevalt, üle veerandi meeste hinnangul ei ole vastavasisuline info kättesaadav, samas kui naised hindavad seda oluliselt madalamalt (5% naistest) ja hindavad jällegi rohkem, et info on osaliselt kättesaadav.

Riigiasutuste juristid vajaksid rohkem infot kandideerimisprotsessi kohta, mis võiks olla ühte kohta koondatud, nt **juhendmaterjali** näol (kandideerimisprotsessi etappide (sh etappide järjestus) ja eksami kirjeldused (sh õppematerjalid kohtunikueksamiks)), protsessi ajaraamistiku ülevaade, kohtunikuameti praktilise töö ülevaade, kuidas olemasolevalt ametikohalt üle tulla). Kasu võiks olla **reaalsete inimeste kogemuslugudest** ning ameti ja karjääri tutvustustest. Võiks rohkem välja tuua **kõrgematesse kohtuastmetesse kandideerimisel oluliseks osutuvaid tegureid** ehk muuta valikuprotsessi läbipaistvamaks ja esitada statistikat kõrgematesse kohtuastmetesse liikumise kohta.

Vastajate arvates võiks ka kohtuniku tööd ja kohtusüsteemi karjäärivõimalusi **avalikkuses** (ajakirjandus ja sotsiaalmeedia) **rohkem kajastada**.

Spetsiifiliste vastustena esitati, et:

- võiks olla infokiri;
- selgem ülevaade lähitulevikus vabanevate kohtunikukohtade kohta ja soovitusi õigusvaldkonna valikul, kuhu oleks tuleviku vaates vaja kõige enam kandideerijaid;
- palgainfo ja tööjaotuse esitamine;
- kohtuniku amet peaks kaasa tulema tänapäeva muutunud töökeskkonna ja tööelu vajadustega (paindlikkus, kaugtöö, kõikjalt süsteemidele ligipääsetavus), menetlusgrupi ülesannetest selgema ülevaate andmine;
- kohtute veebilehed peaksid olema selgemad ja konkreetsemad;
- tuleks kasuks eksami eelne konsultatsioon.

[21] Sulgudes on infoallikate puhul esitatud seda allikat kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

KOKKUVÕTE

- Kaks kolmandikku riigiasutuste juristidest kavatsevad pikemas perspektiivis jätkata samas ametis.
- Ameti vahetuse korral näevad riigiasutuste juristid ennast töötamas **juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses** või **juristina äriettevõttes**.
- Riigiasutuste juristidel räägivad kohtunikuameti kasuks **ameti tähenduslikkus**, **ühiskondlik tunnustatus** ja ametiga kaasnevad **eneseteostusvõimalused**. Kohtunikuametit iseloomustatakse selle sihtrühma poolt märksõnadega erapooletus, õiglus, sõltumatus, aga ka vastutus, suur töökoormus ja ausus. Kohtusüsteemi kirjeldatakse sõnadega aeglane, jäik, ülekoormatud ja suur töökoormus.
- Peamiste takistustena kohtunikuks kandideerimisel näeb sihtrühm kohtunikueksamiga seonduvat: ajanappust kohtunikueksamiks valmistumisel ning kohtunikueksami raskust ja selle läbimise keerukust.
- Peamised põhjused, miks see sihtrühm ei näe ennast kohtunikuna töötamas, on enda ettevalmistuse ebapiisavus ja kohtunikuameti liiga jäik töökorraldus. Kohtusüsteemis ei nähta ennast töötamas seetõttu, et kohtuametniku töö ei paku huvi ja sarnaselt kohtunikuametiga on ka kohtutes liiga jäik töökorraldus.
- Riigiasutuste juriste paneks otsustama kohtunikuks töötamise kasuks **teadmiste ja oskuste omandamine/täiendamine**, **paindlikumad töötingimused** ning **isiklik huvi ja ambitsioon**. Kohtusüsteemis töötamise kasuks paneks otsustama suurem/konkurentsivõimelisem töötasu ja paindlikumad töötingimused, sh mõistlikum töökoormus.
- Sihtrühma arvamust kohtunikuametist ja kohtusüsteemist on kujundanud **kohtunikud**, **töö** ja **juristidest kolleegid**.

2.6. Õigusteaduse magistriüliõpilased

Uuringus osales **71 õigusteaduse valdkonna magistriüliõpilast**, millest 79% olid naised. Üle poole vastajatest olid 21-25-aastased ja umbes veerand 26-34-aastased. Valdav enamus (90%) uuringus osalenud magistriüliõpilastest on Tartu Ülikoolist. Umbes pooled magistriõpilased eelistavad oma tulevases töös spetsialiseeruda eraõigusele ja veerand karistusõigusele. Umbes veerand pole valdkonna osas veel otsust langetanud. Võrreldes 2014. aastaga pole need valikud muutunud, kui siis ainult niipalju, et karistusõigusele spetsialiseerunute hulk on veidi vähenenud: 35% (2014. a) vs 23% (2023. a).

2.6.1. Karjäärieelistused

Õigusteaduse magistriüliõpilastest valisid 28% õiguseriala peamiselt **võimaluse pärast panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel** (vt joonis 20 ja teine oluline põhjus on eneseteostusvõimalused (21% vastajatest). Teise eelistusena valiti kõige enam eneseteostusvõimalusi ja kohtunikuameti töö tähenduslikkust. Kolmanda eelistusena valiti aga kõige enam väärikat töötasu ja karjäärivõimalusi. Võrreldes 2014. aastaga on magistriüliõpilaste motiivid õiguseriala omandamiseks muutunud, eneseteostusvõimalused on siiski olulised (2014. a oli esimene motiiv), kuid selle osatähtsus on aja jooksul vähenenud. 2014. a oli teiseks oluliseks motivaatoriks karjääri tegemise võimalused, mille tähtsus on aja jooksul, sarnaselt eneseteostusvõimalustega, vähenenud – 2014. a 23% ja 2023. a 11% vastajatest.

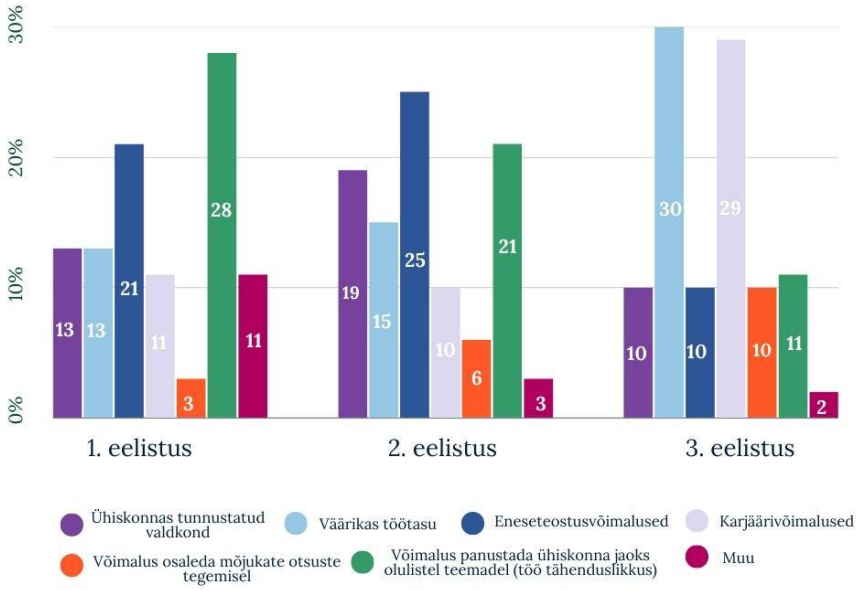

JOONIS 20. Õigusvaldkonna magistriüliõpilaste õiguseriala valikud

Umbes kolmandik õigusvaldkonna magistriüliõpilastest näevad ennast pikemas perspektiivis esimese eelistusena töötamas kas **vandeadvokaadina/advokaadina** (vt joonis 21), kohtuniku või prokurörina. Teine eelistus on töötada juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses (17)[22] ja kolmanda eelistusena valisid magistriüliõpilased kõige enam kohtuniku_ametit (18%). Aja jooksul pole need valikud palju muutunud. Ka 2014. a valisid magistriüliõpilased kõige enam vandeadvokaadi/advokaadi ametit, samuti kohtuniku ametit, mis oli siis teiseks eelistuseks. Kolmandana eelistati töötada juristina ärietevõttes.

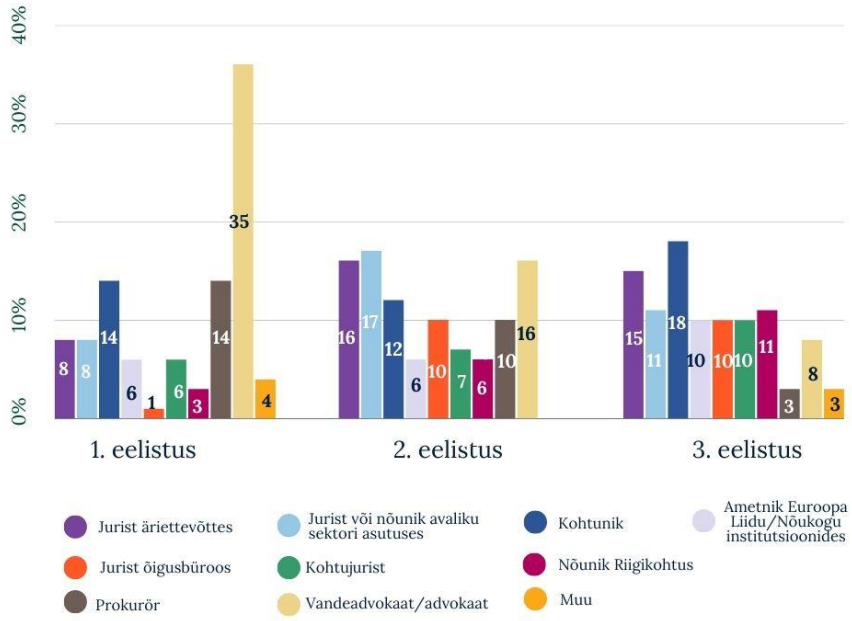

JOONIS 21. Õigusvaldkonna magistriüliõpilaste ametieelistuste valikud

Magistriüliõpilaste teise ametieelistuse puhul esinesid vanuserühmiti erisused. Nooremad üliõpilased kalduvad oma teises valikus rohkem ärietevõtluse poole (vt tabel 9) ja vanemate vanuserühmade esindajad avaliku sektori suunas.

TABEL 9. Õigusvaldkonna magistriüliõpilaste ametivalikute teine eelistus vanuserühmade lõikes

	Ametnik EL/ Nõukogu asutustes	Jurist või nõunik avaliku sektori asutuses	Jurist äri-ettevõttes	Jurist õigusbüroos	Kohtu-jurist	Kohtunik	Muu	Nõunik Riigi-kohtus	Prokurör	Vande-advokaat
21-25	8%	13%	**24%**	11%	3%	13%	0%	3%	5%	21%
26-34	0%	**18%**	6%	**18%**	**18%**	6%	0%	12%	12%	12%
35-50	8%	**31%**	0%	0%	8%	15%	0%	8%	23%	8%

Peamiselt eelistavad õigusvaldkonna magistriüliõpilased vandeadvokaadi/advokaadi ametit, sest see võimaldab suuremat paindlikkust (ise tööaja ja -koha ning klientide hulga määramine, suurema töötasu teenimise võimalus) ja selle ametiga on eelnev kokkupuude nt praktikate näol. Juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses töötamise kasuks räägivad mitmekülgne töö,

[22] Sulgudes on ametivalikute puhul esitatud seda ametivalikut kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

eneseteostusvõimalused, huvi, aga ka asjaolu, et vanuse tõttu ei ole enam mõistlik karjääri uuesti alustada.

2.6.2. Ettekujutus kohtunikuametist ja kohtusüsteemist

Kohtunikuameti kasuks räägivad õigusvaldkonna magistriüliõpilastel **võimalus panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel** (vt joonis 22) ehk kohtuniku töö tähenduslikkus (25%)[23], **ameti ühiskondlik tunnustatus** (19%) ning ametiga kaasnevad **eneseteostusvõimalused** ja **võimalus osaleda mõjukate otsuste tegemisel** (mõlemal juhul 17% vastajate valikutest).

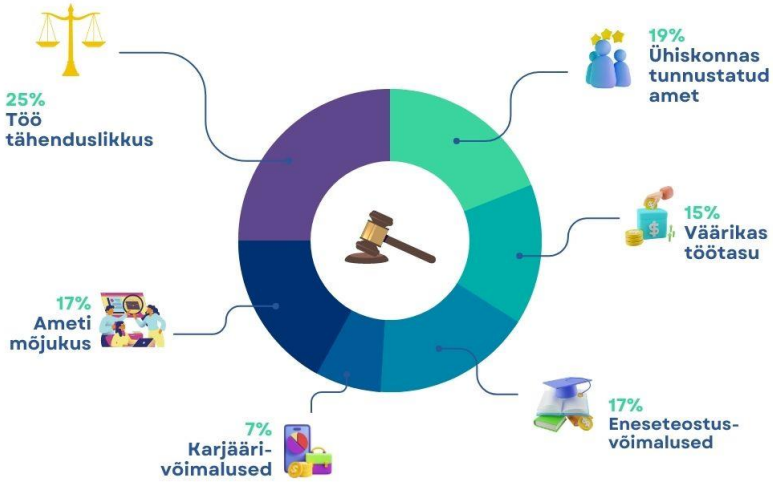

JOONIS 22. Õigusvaldkonna magistriüliõpilaste peamised kohtunikuameti kasuks rääkivad asjaolud

Õigusvaldkonna magistriüliõpilastel seostub kohtunikuametiga **vastutusrikas** ametikoht (vt joonis 23). Kohtunikuametiga seostuvad veel olulisematest märksõnadest **erapooletus**, **sõltumatus** ja **väärikus**. Võrreldes 2014. aastaga on põhiline hinnang muutunud – siis seostus magistriüliõpilastel kohtunikuamet peamiselt ülekoormuse ja stressiga, mida seekord märgiti üsna vähe. Küll aga seostub kohtunikuametiga jätkuvalt vastutus, mida 2014. a märgiti teise olulise märksõnana.

[23] Kohtunikuameti kasuks rääkivate asjaolude puhul on sulgudes esitatud osakaal vastajate kõikidest valikutest.

JOONIS 23. Õigusvaldkonna magistriüliõpilaste kohtunikuametiga seonduvad märksõnad

Magistriüliõpilased arvavad, et nende **iseloomuomadused pole kohtuniku töö jaoks sobivad**, mis on peamiseks põhjuseks, miks ei nähta ennast kohtunikuna töötamas. Teine oluline põhjus on kartus, et **kohtute töökorraldus on liiga jäik** ning tööaega ja -kohta ei saa ise valida. Võrreldes 2014. aastaga on peamine põhjus muutunud, siis hinnati, et kohtunikuamet on liiga piirav ja siduv, mida selles uuringus võiks võrrelda kohtute liiga jäiga töökorraldusega. Oma iseloomuomaduste sobivust ei toodud aga 2014. a üldse välja.

Oma põhjuste valikuid täiendasid 9 vastajat. Kaks vastajat märkisid, et nad on teinud oma valikud ja kohtunikuamet eeldaks karjääriredelelil pikemaajalist tõusmist, mistõttu see pole enam mõistlik ja kaks vastajat tõid välja ametiga seotud piiranguid (nt muu tulu teenimise võimatus, puudub võimalus tegeleda äritegevusega). Veel toodi välja, et vanus enam ei võimalda, kohtunikutöö olemus ei sobi ja kohtunikuametit kaalutakse siis, kui on saadud piisavalt teadmisi ja kogemusi ning ei ole vaja suurt paindlikkust töötamisel.

Magistriüliõpilased peavad kohtunikuna töötamisel oluliseks **mõistlikku töökoormust** (sh töö- ja eraelu tasakaalu saavutamine, piisav arv kohtunikke), **konkurentsivõimelist töötasu** ja **(kaasaegseid) sotsiaalseid tagatisi** (nt sporditoetused, eripension või varem pensionile siirdumise võimalus, ravikindlustus, tasuta hambaravi, tervisepäevad), **ametiga seonduvalt vähem piiranguid** (nt lisatasu teenimise ja lisatöökoha võimalus, investeerimisvõimalused), **kaasaegset töökeskkonda** ja **paindlikke töötingimusi** (osaline kaugtöö, osakoormusega töö), aga ka **teadmiste ja kogemuste omandamist**, sest hetkel tuntakse, et ei olda ametiks valmis. Vastajate hinnangul on oluline saada paremat ettekujutust kohtunikuametist, seega võiksid olla kohtusüsteemis ja kohtunike juures tasustatud praktikad nagu toimub Saksamaal, ülikoolis võiks anda rohkem ülevaadet kohtunikuametist ja ülikoolis olla kõrgemad nõudmised, et omandada paremad teadmised.

Kohtusüsteemiga seonduvad õigusvaldkonna magistriüliõpilastel peamiselt märksõnad (vt joonis 24) **aeglane**, **jäik**, **õiglane** ja **ülekoormatud**.

JOONIS 24. Õigusvaldkonna magistriüliõpilaste kohtsüsteemiga seonduvad märksõnad

Peamine põhjus, miks magistriüliõpilased ei näe ennast kohtusüsteemis töötamas (nt kohtujuristina või Riigikohtu nõunikuna) on asjaolu, et **kohtuametniku töö ei paku huvi** (33%), lisaks kardetakse, et **kohtute töökorraldus on liiga jäik** (tööaega ja -kohta ei ole võimalik piisavalt valida) (42%) ja kohtus oleks **töökoormus liiga suur** (36%).

Õigusvaldkonna magistriüliõpilasi paneks otsustama kohtusüsteemis töötamise kasuks peamiselt **konkurentsivõimelisem/suurem töötasu** ja **paindlikumad töötingimused** (kaugtöö võimalus, vabam tööaeg (nt osakoormuse võimalus). Veel on magistriüliõpilastele olulised arengu ja koolitusvõimalused (sh roteerumissüsteem) ja missioonitunne.

2.6.3. Infoallikad ja kättesaadavus

Õigusteaduse magistriüliõpilaste arvamus kohtunikuametist on kujunenud **kohtunikelt** (38%)[24] ja **õppejõududelt** (26%). Selles osas ei ole hinnang kümne aastaga muutunud, ka siis said magistriüliõpilased kujutluse kohtunikutööst peamiselt kohtunikelt, aga ka õppejõududelt.

Ka arvamust kohtusüsteemist on kujundanud kohtunikud ja õppejõud (vastavalt 34% ja 23%). Kõige rohkem (51%)[25] on magistriüliõpilastele info kättesaadav kohtunikuameti kohta ja kõige vähem (29%) karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis. Samas **ei ole** magistriüliõpilased karjäärivõimalusi käsitleva info vastu ka kõige rohkem (13%) huvi tundnud ja 17% vastajatest ei tea, kust sellist infot saab.

Peamiselt vajavad magistriüliõpilased lisainfot, kuidas juba alguses kujundada oma karjääri kohtunikuametile sobivaks. Samuti soovitakse saada täpsemat ülevaadet kohtunikuametist (milline on igapäevatöö, milline on kohtuniku ja kohtujuristi töö vahekord, millised on ülesanded ja ametist

[24] Sulgudes on infoallikate puhul esitatud seda allikat kõige enam konkreetse eelistusena (nt esimese eelistusena) valinud vastajate osakaal.

[25] Sulgudes on esitatud nende vastajate osakaal, kes valisid vastusevariandi "Vajalik info on kättesaadav."

tulenevad arenguvõimalused) ja kandideerimisprotsessist (kohtunikuks saamise ajaraamistik, kes langetavad valikuotsuseid ja mida peetakse kandidaatide puhul kõige olulisemaks, millistel koolitustel peaks eelnevalt osalema ja kuidas valmistuda kohtunikueksamiks). Oluline on ka kohtusüsteemi karjäärimudelist (nt video kujul) ülevaate saamine – rohkem infot kohtuametnike (v. a kohtunikud) karjäärivõimaluste (sh täpsete tööülesannete kirjeldused) kohta, esitades näiteid reaalsete inimeste kogemuste põhjal ja ühe soovitusena võiks veebis olla karjäärileht. Magistriüliõpilaste jaoks on oluline saada **kohtusüsteemist tegelik ülevaade, mitte stereotüüpidel/müütidel põhinev ja avalikkuses kujundatud**.

KOKKUVÕTE

- Kõige olulisem magistriüliõpilaste mõjutegur õiguseriala omandamisel on **võimalus panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel**. Samuti on olulised erialast tulenevad **eneseteostusvõimalused** ja **väärikas töötasu**.
- Pikemas perspektiivis soovivad magistriüliõpilased töötada **vandeadvokaadi/advokaadina**, juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses või **kohtunikuna**.
- Magistriüliõpilastel räägivad kohtunikuameti kasuks **ameti tähenduslikkus**, **ühiskondlik tunnustatus, mõjukus** ja ametiga kaasnevad **eneseteostusvõimalused**. Kohtunikuametit seostavad magistriüliõpilased suure vastutusega, seega on tegemist vastutusrikka ametiga. Lisaks kasutatakse kohtunikuameti iseloomustamiseks märksõnu erapooletus, sõltumatus ja väärikus. Kohtusüsteemi kirjeldatakse sõnadega aeglane, jäik, õiglane ja ülekoormatud.
- Peamiste põhjustena, miks see sihtrühm ei näe ennast kohtunikuks kandideerimas, tuuakse välja enda **iseloomuomaduste ametikoha** jaoks **mittesobivust** ja **kohtute liiga jäika töökorraldust**.
- Kohtunikuna töötamisel peavad magistriüliõpilased oluliseks mõistlikku töökoormust, konkurentsivõimelist töötasu, (kaasaegseid) sotsiaalseid tagatisi, ametiga seonduvalt vähem piiranguid, kaasaegset töökeskkonda ja paindlikke töötingimusi, aga ka teadmiste ja kogemuste omandamist.
- Sihtrühma arvamust kohtunikuametist ja kohtusüsteemist on kujundanud **kohtunikud** ja **õppejõud**.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Kohtunikuameti kuvand ehk sihtrühmade ettekujutus kohtunikuametist ja arvamuse muutus võrreldes 2014. aastaga

Kohtunikuametit kirjeldatakse erinevate sihtrühmade poolt peamiselt märksõnadega **sõltumatus**, **(suur) vastutus** ja **erapooletus** (vt joonis 25). Lisaks kaasneb kohtunikuametiga suur töökoormus ja väärikus. Võrreldes 2014. aastaga hinnatakse kohtunikuametit jätkuvalt vastutusrikkaks ja ametiga kaasneb suur töökoormus.

JOONIS 25. Sihtrühmade kohtunikuametiga seonduvad märksõnad

Kõikide sihtrühmade jaoks räägib kohtunikuameti kasuks peamiselt **võimalus panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel** ehk kohtuniku töö tähenduslikkus (25-31% vastava sihtrühma vastajate kõikidest valikutest) (vt joonis 26) ja ameti ühiskondlik **tunnustatus** (16-24% vastava sihtrühma vastajate kõikidest valikutest). Kohtujuristidele ja Riigikohtu nõunikele ning kohtunikele on ameti ühiskondliku tunnustatuse asemel teiseks oluliseks asjaoluks kohtunikuametiga kaasnevad **eneseteostusvõimalused**.

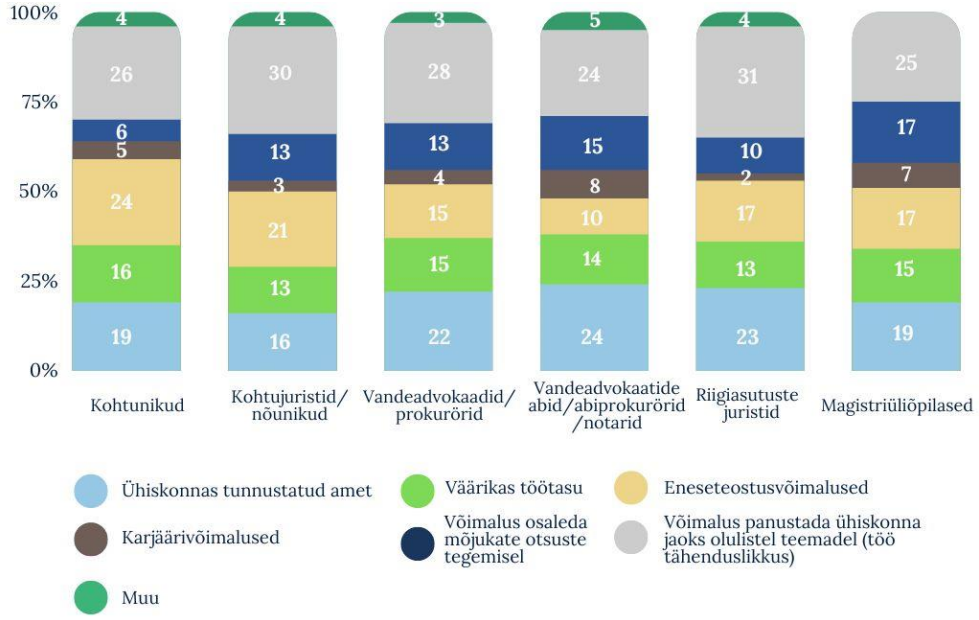

JOONIS 26. Sihtrühmade peamised kohtunikuameti kasuks rääkivad asjaolud (%)

Kohtuniku liiga suur töökoormus on vastajate hinnangul peamiseks põhjuseks, miks juba praegu kohtusüsteemis töötavad inimesed (kohtunikud, kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud) ei näe ennast pikemas perspektiivis kohtunikuna töötamas. Magistriüliõpilased kahtlevad enda **iseloomuomaduste sobivuses** sellele ametikohale. Vandeadvokaatide ja prokuröride ning nende abide ja notarite jaoks **ei paku kohtunikuamet piisavalt huvi**. Vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid kahtlevad ka oma ettevalmistuse piisavuses, sarnasel arvamusel on samuti riigiasutuste juristid.

Teine oluline põhjus mitmetele sihtrühmadele (v.a kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud ning kohtunikud) on kartus, et kohtute töökorraldus on liiga jäik ning ise pole võimalik piisavalt tööaega ja -kohta valida. Kohtunikele on teiseks oluliseks põhjuseks liiga suure töökoormuse kõrval töötasu ebapiisavus. Sihtrühmade hinnangud põhjustele, miks ei nähta ennast kohtunikuna töötamas, erinevad **statistiliselt olulisel määral**.

Kohtusüsteemi kuvand ehk sihtrühmade ettekujutus kohtusüsteemist

Kohtusüsteemi kirjeldatakse erinevate sihtrühmade poolt peamiselt märksõnadega **aeglane**, **ülekoormatud, jäik/jäikus** (vt joonis 27), aga ka **usaldusväärne/seda iseloomustab usaldusväärsus**.

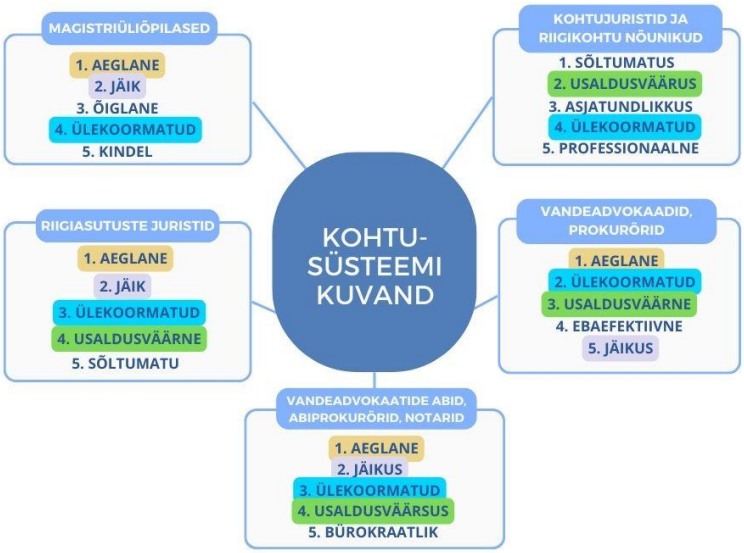

JOONIS 27. Sihtrühmade kohtusüsteemiga seonduvad märksõnad

Riigiasutuste juristidele ja magistriüliõpilastele ei paku kohtuametniku töö huvi, mis on peamine põhjus, miks ei nähta ennast kohtusüsteemis töötamas. Vandeadvokaatide abidele, abiprokuröridele ja notaritele pole aga piisavad kohtusüsteemis pakutav töötasu ja hüved. Teise põhjusena kardavad kõik nimetatud sihtrühmade esindajad, et kohtute töökorraldus on liiga jäik. Magistriüliõpilastele ning vandeadvokaatide abidele, abiprokuröridele ja notaritele on kolmas oluline põhjus kohtu liiga suur töökoormus. Kohtusüsteemis mittetöötamise põhjuseid hindavad sihtrühmad **statistiliselt olulisel määral erinevalt**.

Kõikide sihtrühmade esindajaid paneks otsustama kohtusüsteemis töötamise kasuks **konkurentsivõimelisem/suurem töötasu** (sh töötasu vastavus töökoormusele), **head sotsiaalsed tagatised**, **mõistlikum töökoormus** ja **paindlikud töötingimused** (kaugtöö võimalus, osaajaga töötamine, kitsam spetsialiseerumise võimalus), aga ka kaasaegsem ja muudatustele avatud töökeskkond.

Soov töötada kohtunikuna ja kohtusüsteemis ja arvamuse muutus võrreldes 2014. aastaga

Uuritud sihtrühmadest näevad ennast pikemas perspektiivis kohtunikuametis töötamas lisaks praegu töötavatele kohtunikele **vandeadvokaadid** ja **prokurörid** ning **kohtujuristid** ja **Riigikohtu nõunikud**. Lisaks kohtunikuametile ja praegusele ametikohale näevad kohtunikud ning kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud esimese alternatiivina töötamist juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses. Vandeadvokaadid ja prokurörid näevad esimese alternatiivina töötamist juristina äriettevõttes. Ametieelistuste valikud ei ole nimetatud sihtrühmades kümne aasta jooksul muutunud.

Õigusvaldkonna magistriüliõpilaste jaoks on kohtunikuamet kolmas valik, kõigepealt nähakse ennast pikemas perspektiivis töötamas vandeadvokaadina/advokaadina või juristina avaliku sektori asutuses. Võrreldes 2014. aasta uuringuga pole magistriüliõpilaste ametivalikute eelistused muutunud.

Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite puhul on kohtunikuamet teine alternatiiv, esimeseks valikuks on töötamine kas vandeadvokaadina või juristina äriettevõttes. Võrreldes 2014. aastaga on oluliselt vähenenud sihtrühma huvi töötada prokurörina, mis oli siis esimeseks valikuks. Huvi töötada teise valikuna kohtunikuna on samuti aja jooksul vähenenud.

Riigiasutuste juristid on ainus sihtrühm, kes ei ole ühegi eelistuse puhul valinud kohtunikuna töötamist kõige enam, ennast nähakse eelkõige töötamas kas juristi või nõunikuna avaliku sektori asutuses (1. või 2. eelistuse esmane valik) või äriettevõttes (3. eelistuse esmane valik). Küll on aga kohtunikuamet esimese eelistuse alternatiiviks. Sihtrühmad eelistavad erinevaid ameteid **statistiliselt olulisel määral erinevalt**.

Enamus sihtrühmade esindajaid (v. a kohtunikud, kellelt seda ei küsitud) paneks kohtunikuna töötamise kasuks otsustama:

- **mõistlikum töökoormus** ja selle reguleerimise võimalus,
- **ametiga kaasnevad hüved** (suurem/konkurentsivõimelisem töötasu, töötasu vastavus töökoormusele ja sotsiaalsed tagatised (peamiselt eripension, aga ka pikem puhkus)),
- ja **paindlikud töötingimused** (vähemalt osaline kaugtöö võimalus, tööaja ja –koha (sh kohtumaja) valikuvõimalus, osakoormuse võimaldamine).

Vandeadvokaadid ja prokurörid väärtustavad lisaks suuremat spetsialiseerumise võimalust ehk võimalust ise (kohtuasjade) tegevusvaldkonda valida ning kvalifitseeritud ja motiveeritud (hästi tasustatud) tugipersonali olemasolu. Vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid väärtustavad sarnaselt vandeadvokaatidele ja prokuröridele suuremat spetsialiseerumise võimalust. Riigiasutuste juristide ja õigusvaldkonna magistriüliõpilaste jaoks on lisaks oluline piisaval hulgal teadmiste ja oskuste omandamine nt põhjalikuma väljaõppe abil, sest tegemist on vastutusrikka ja mõjuka ametiga. Samuti leiavad riigiasutuste juristid, et neil peaks tekkima kohtunikuameti suhtes isiklik huvi või ambitsioon.

Praeguseid kohtunikke pani kohtunikuameti kasuks otsustama kohtunikuametiga kaasnev sõltumatus, huvitav töö, võimalus panustada ühiskonna jaoks olulistel teemadel, eneseteostusvõimalused ja asjaolu, et tegemist on ühiskonnas tunnustatud ametiga.

Kohtunikuks saamist soodustavad ja takistavad tegurid ja arvamuse muutus võrreldes 2014. aastaga

Erinevate sihtrühmade esindajad on arvamusel, et kui kohtunikuametis oleks mõistlikum töökoormus ja seda saaks ise reguleerida, ametiga kaasnevad paremad hüved ning kohtuniku töökorraldus ei oleks nii jäik ehk ise saaks kasvõi osaliselt tööaega ja -kohta valida, teha osaliselt kaugtööd või töötada osakoormusega, siis see paneks neid kohtunikuameti kasuks otsustama. Töökoormuse reguleerimise võimalus ja paindlikumad (töö)tingimused olid tegurid, mis mõjutasid vastajaid ka 2014. a kohtunikuameti kasuks otsustama.

Kuigi mitme sihtrühma[26] (v.a vandeadvokaadid ja prokurörid) jaoks on peamiseks kohtunikuks mittekandideerimise takistuseks ajanappus kohtunikueksamiks valmistumisel, erinevad sihtrühmade hinnangud peamiste takistuste osas statistiliselt olulisel määral ehk siis **peamisi takistusi hinnatakse sihtrühmade lõikes erinevalt** (vt joonis 28).

- Vandeadvokaatide ja prokuröride jaoks on peamiseks senise kohtunikuks mittekandideerimise takistuseks kohtunikuametiga kaasnevad tegevuspiirangud. **See hinnang on 2014. aastaga võrreldes muutunud**. Siis oli vandeadvokaatide ja prokuröride peamiseks takistuseks ajanappus kandideerimise ettevalmistamiseks.
- Kohtujuristide ja Riigikohtu nõunike jaoks on peamiseks takistuseks kohtunikuks kandideerimisel ajanappus kohtunikueksamiks valmistumisel. 2014. a hindasid kohtujuristid ja nõunikud peamiseks takistuseks sarnast asja, siis leiti, et kohtunikuks saamise peamine takistus/probleem on ettevalmistusprotsessi keerulisus.
- Vandeadvokaatide abide, abiprokuröride ja notarite jaoks on peamiseks takistuseks kohtunikuks kandideerimisel enda vähene kogemus ja noorus ning ajanappus kohtunikueksamiks valmistumisel. Need takistused ei ole selle sihtrühma puhul kümne aasta jooksul muutunud.
- Riigiasutuste juristide peamine takistus kohtunikuks kandideerimisel on ajanappus kohtunikueksamiks valmistumisel.

[26] Takistuste kohta ei küsitud kohtunikelt ja magistriüliõpilastelt.

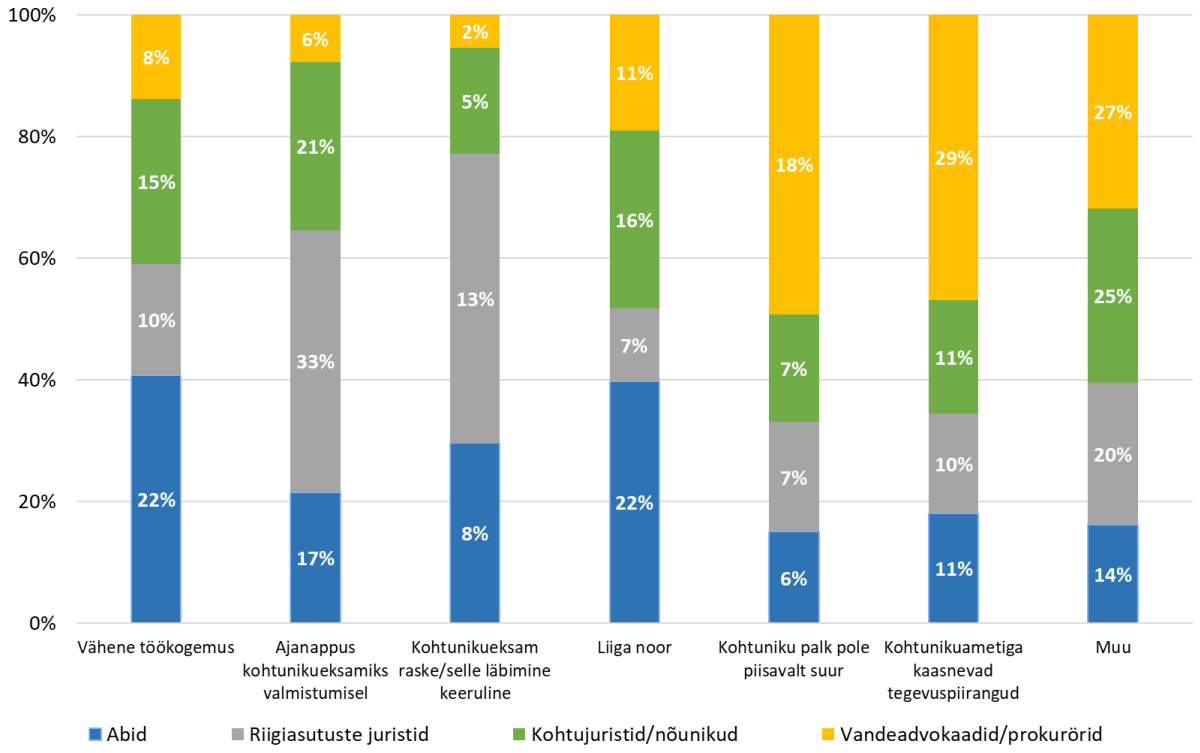

JOONIS 28. Sihtrühmade kohtunikuks kandideerimist takistavad peamised tegurid

Info kättesaadavus kohtunikuameti, kohtunikukonkursside ning karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis

Peamised infoallikad, mille põhjal on kujunenud sihtrühmade arvamus kohtunikuametist ja kohtusüsteemist on **kohtunikud**, **töö** ja **juristidest kolleegid**. Selles osas eristuvad vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid, kellel kohtunikud ei olnud peamiseks infoallikaks. Magistriüliõpilaste teiseks infoallikaks kohtunike kõrval on õppejõud, mida teiste sihtrühmade puhul valiti vähe või mitte üldse. Kohtunikuameti ja kohtusüsteemi infoallikaid valisid sihtrühmad **statistiliselt olulisel määral erinevalt**.

Kõige rohkem on erinevatel sihtrühmadel vajalik info kättesaadav kohtunikuameti kohta. Kohtunikuameti kohta on saanud kõige enam infot kohtunikud ning vandeadvokaadid ja prokurörid. Kõige vähem infot kohtunikuameti kohta omavad magistriüliõpilased. Info kättesaadavust kohtunikuameti kohta hindavad sihtrühmad statistiliselt oluliselt erinevalt.

Kõige vähem on vajalik info kättesaadav karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis. Kõige rohkem omavad infot karjäärivõimaluste kohtusüsteemis need, kes süsteemis töötavad ehk kohtunikud ning kohtujuristid ja Riigikohtu nõunikud. Kõige vähem on info karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis kättesaadav magistriüliõpilastele. Info kättesaadavust karjäärivõimaluste kohta hindavad sihtrühmad statistiliselt oluliselt erinevalt.

Kõige enam pole kohtunikuameti, kohtunikukonkursside ja karjäärivõimaluste kohta kohtusüsteemis huvi tundnud riigiasutuste juristid ning vandeadvokaatide abid, abiprokurörid ja notarid.